

Veranderend landschap en schuivende erven

VTN '98-2: middeleeuwse bewoning in Veldhuizen (De Meern)

Basisrapportage Archeologie 38

Veranderend landschap en schuivende erven

VTN '98-2: middeleeuwse bewoning in Veldhuizen (De Meern)

J.S. van der Kamp

Met een bijdrage van:

L. Dielemans

E. Taayke

Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

3511 VG Utrecht

Maart 2013

Administratieve gegevens van het project

Projectcode en -naam:

VTN '98-2; Rijksstraatweg

Locatie:

Rijksstraatweg 139, De Meern

OM-nummer:

1876

Landelijke centrumcoördinaten:

129220,455460

Opdrachtgever:

Gemeente Vleuten-De Meern

Uitvoerder:

Archeologisch Diensten Centrum (ACD) / JWS

Coördinator vanuit de gemeente:

E.P. Graafstal

Dagelijkse leiding opgraving

J.S. van der Kamp

Uitvoering project:

14 september t/m 1 oktober 1998

Beheer en plaats van documentatie:

Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

3511VG Utrecht

ISBN

978-90-73448-75-9

Inhoudsopgave

Samenvatting	5	Eerdere uitgaven	47
1 Inleiding	7	Colofon	51
1.1 De ontdekking van de vindplaats	7		
1.2 Personele bezetting	7	Kaartbijlage	52
2 De landschappelijke omgeving	9		
3 Veldhuizen vanaf de elfde eeuw	11		
3.1 Middeleeuwse vindplaatsen op de Heldammer stroomrug	11		
3.2 Veranderend landschap en schuivende erven	16		
4 Doel van het onderzoek en methode	19		
4.1 Motivatie en doelstelling van het onderzoek	19		
4.2 Methode van onderzoek	20		
5 Sporen en structuren	23		
5.1 Het IJzertijd schervenmateriaal	23		
5.2 De greppels	23		
5.3 De hooiberg met kringgreppel	26		
5.4 Overige sporen	31		
6 De vondsten	33		
6.1 Het aardewerk (met een bijdrage van E. Taayke)	33		
6.2 Het dierlijk botmateriaal (L. Dielemans)	36		
6.3 Overig vondstmateriaal	37		
7 Synthese	39		
Noten	43		
Literatuur	45		

Samenvatting

Ten westen van Utrecht wordt sinds 1997 gewerkt aan Leidsche Rijn, de grootste VINEX-locatie van Nederland. In dit gebied bevindt zich de stroomrug van de Oude Rijn, met aan weerszijden uitgestrekte komgebieden. Ten westen van De Meern heeft de Oude Rijn tot in de derde eeuw na Chr. een zuidelijke zijrivier gekend. Deze leidde tot het ontstaan van de ca. 4 km lange Heldammer stroomrug, die vanaf de IJzertijd bewoond is geweest. In de eerste eeuw na Chr. werd de zijrivier geïntegreerd in de Romeinse rijksgrens. De afgelopen veertien jaar zijn bij opgravingen op de zuidoever van de rivier onder meer Romeinse wachttorens, wegen, nederzettingen, een moerasbrug en een loskade opgegraven.

Na het vertrek van de Romeinse legers bleef de Heldammer stroomrug eeuwenlang onbewoond. Hij kwam vermoedelijk in de elfde eeuw als onderdeel van de polder Bijleveld te liggen binnen de vroegste ontginningen in het Nedersticht.¹ De stroomrug werd van oost naar west doorsneden door een wetering, die de kopse kant vormde van zogeheten *cope*-ontginningen. Deze langgerekte kavels hadden een lengte van ca. 1250 m, een breedte van ca. 110 m en waren aan de achterzijde begrensd door een tweede wetering, die als ontginningsbasis van een nieuwe reeks *cope*-ontginningen diende. De boerderijen waren gesitueerd aan de kopse zijde van de kavels en lagen zodoende in de directe omgeving van de wetering.

Het deel van de Heldammer stroomrug ten zuiden van de wetering (op de plek van de huidige Leidsche Rijn) maakte onderdeel uit van een gebied dat reeds eeuwen bekend staat als Veldhuizen. De oudste middeleeuwse bewoning in dit gebied dateert uit de twaalfde eeuw. De twaalfde-eeuwse erven in Veldhuizen die eind jaren '90 bekend waren, lagen nagenoeg alle direct ten zuiden van de Leidsche Rijn, terwijl diverse dertiende- en veertiende-eeuwse erven enkele honderden meters zuidelijker waren gelegen. Een blik op de bodemkaart leerde dat de twaalfde-eeuwse erven midden op de stroomrug lagen, terwijl de zuidelijke erven langs de rand hiervan waren gesitueerd. Dit leidde op dat moment tot de theorie dat door de grootschalige ontwatering van het gebied als gevolg van de *cope*-ontginningen de bodem in het komgebied was ingeklonken en de stroomrug dientengevolge duidelijk zichtbaar werd als een hoge rug in het landschap. Het laaggelegen komgebied was vanaf ca. 1250 alleen nog geschikt om als grasland te dienen, als gevolg waarvan de boerderijen ten behoeve van een efficiëntere

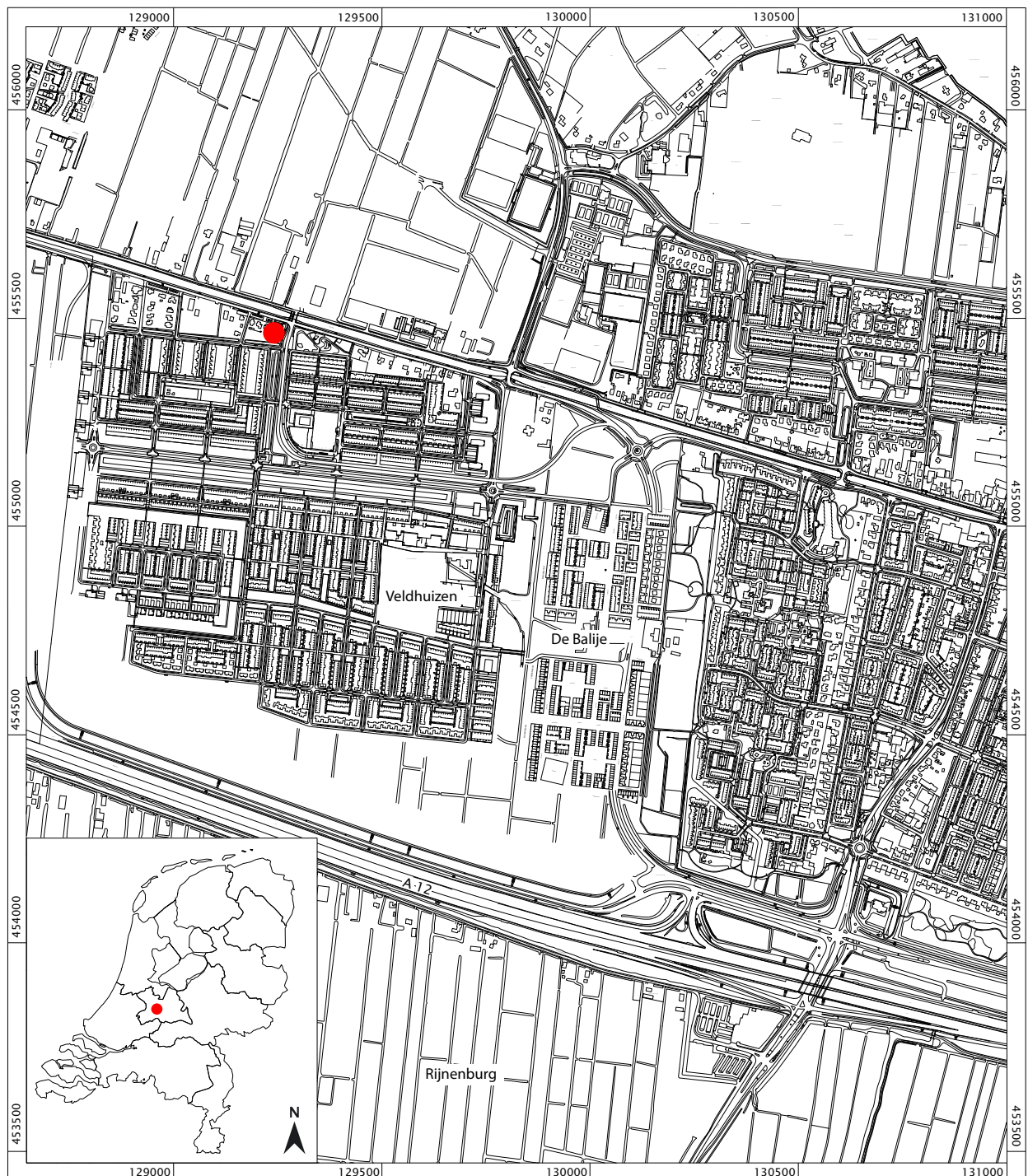
bedrijfsvoering verschoven naar de overgang van bouwland naar grasland.

In het voorjaar van 1998 werden tijdens ontgrondingswerkzaamheden diverse archeologische sporen en een grote hoeveelheid IJzertijdaardewerk aangetroffen op een perceel direct ten zuiden van de Leidsche Rijn. In de herfst van dat jaar werd een kleine opgraving uitgevoerd, waarbij rekening werd gehouden met de aanwezigheid van een kleine huisplaats uit de IJzertijd. Er werd echter een deel van een achtererf uit de late Middeleeuwen blootgelegd. De boerderij zelf stond vermoedelijk net ten noordoosten van het opgravingsterrein en kwam zodoende niet in beeld. Wel werden drie opeenvolgende greppels uit de twaalfde eeuw aangetroffen, die vermoedelijk deze boerderij hebben omgeven. In de vulling van deze greppels werd namelijk een grote hoeveelheid materiaal gevonden.

In de zuidelijke helft van het opgravingsterrein werd een zesroedige hooiberg aangetroffen, waar omheen een kringgreppel lag. In de kringgreppel bevonden zich acht diepe kuilen, die mogelijk een rol hebben gespeeld bij het vangen van muizen en ander ongedierte ter bescherming van het gewas, dat lag opgeslagen in de hooiberg. Ook werd een ingegraven pot gevonden, die vermoedelijk eenzelfde functie heeft gehad, al werden geen muizenbotjes aangetroffen in de vulling ervan. Rond de kringgreppel lag een kromme greppel, die in relatie met de hooiberg lijkt te zijn aangelegd. Deze greppel vormde vermoedelijk de begrenzing van het achtererf, aangezien hierbuiten geen sporen werden waargenomen. Ten zuiden en oosten van de hooiberg werden diverse paalkuilen aangetroffen, waarvan er vier behoorden tot een kleine, rechthoekige spieker. Van de overige (paal)kuilen kon de functie niet worden vastgesteld, maar het is goed mogelijk dat ze eveneens tot spiekers hebben behoord. Vermoedelijk had de zone binnen de kromme greppel een specifieke functie, waarschijnlijk voor de opslag van de oogst. Het aangetroffen aardewerk bestaat nagenoeg volledig uit twaalfde-eeuws materiaal en is grotendeels afkomstig uit de vulling van de drie greppels, die vermoedelijk rondom de boerderij hebben gelegen. De ingegraven pot dateert echter waarschijnlijk uit de eerste helft van de veertiende eeuw en betreft mogelijk een latere toevoeging aan de hooiberg.

Op basis van deze opgraving in combinatie met een hernieuwde bestudering van de reeds overige informatie omtrent de middeleeuwse bewoning op de Heldammer

stroomrug is de theorie over de verschuiving van de erven naar de rand van de stroomrug als gevolg van reliëfinversie gedetailleerder uitgewerkt. Deze verschuiving heeft inderdaad plaatsgevonden, maar voltrok zich aan de oostzijde van Veldhuizen aanzienlijk vroeger dan aan de westzijde. Dit heeft vermoedelijk te maken met de oriëntatie van de zuidelijke begrenzing van de stroomrug, die tot gevolg had dat aan de oostzijde van Veldhuizen het grasland aanzienlijk verder verwijderd lag van de oorspronkelijke erven langs de ontginningswetering dan aan de westzijde.

Afb. 1.1 Ligging van het opgravingsgebied.

1 Inleiding

1.1 De ontdekking van de vindplaats

In juli 1998 ontdekte E.P. Graafstal, gemeentelijk projectarcheoloog van (de toen nog zelfstandige gemeente) Vleuten-De Meern, in het kader van de archeologische begeleiding van het bouwplan Veldhuizen een vindplaats direct ten zuiden van de Rijksstraatweg in De Meern (afb. 1.1). De vindplaats bevond zich direct ten westen van de lange oprijlaan van de boerderij met huisnummer 139. Bij het gedeeltelijk verlagen van het terrein werden over een oppervlak van ca. 10 bij 20 m grondsporen waargenomen, die op dat moment blijken enkele spaarzame aardewerkvondsten uit de (late) IJzertijd leken te dateren. Een deel van de grondsporen werd geïnterpreteerd als een smalle wandgreppel en paalkuilen, op basis waarvan werd geconcludeerd dat er sprake kon zijn van één of meerdere gebouwen. Aan de zuidzijde werd deze vermeende huisplaats omsloten door een diepe, gebogen sloot. Het ontbreken van sporen in de verlaagde zones op enkele tientallen meters ten noorden, ten oosten en ten zuiden van de vindplaats wees op een klein nederzettingsareaal van hoogstens 30 bij 40 m. Mogelijk was er sprake van een op zichzelf staande huisplaats uit de IJzertijd. De zeer geringe hoeveelheid archeologische indicatoren in de vulling van de sporen, alsook het ontbreken van een duidelijke bewoningslaag, leken te duiden op een kortstondig of weinig intensief gebruik van het terrein.

Tijdens deze eerste waarneming zijn in een strook van 21 bij 8 m aan de zuidzijde van de vindplaats enkele sporen opgetekend door de gemeentelijk archeoloog, in anticipatie op kort daarna uitgevoerde rioleringswerkzaamheden. In deze zone werden twee mogelijke paalkuilen, een greppel en een groot spoor gedocumenteerd. De twee mogelijke paalkuilen en de greppel werden gecoupeerd en de coupes werden getekend. De overige blootgelegde sporen van de vindplaats zijn ongeroerd gelaten en werden weer toegedekt met grond.

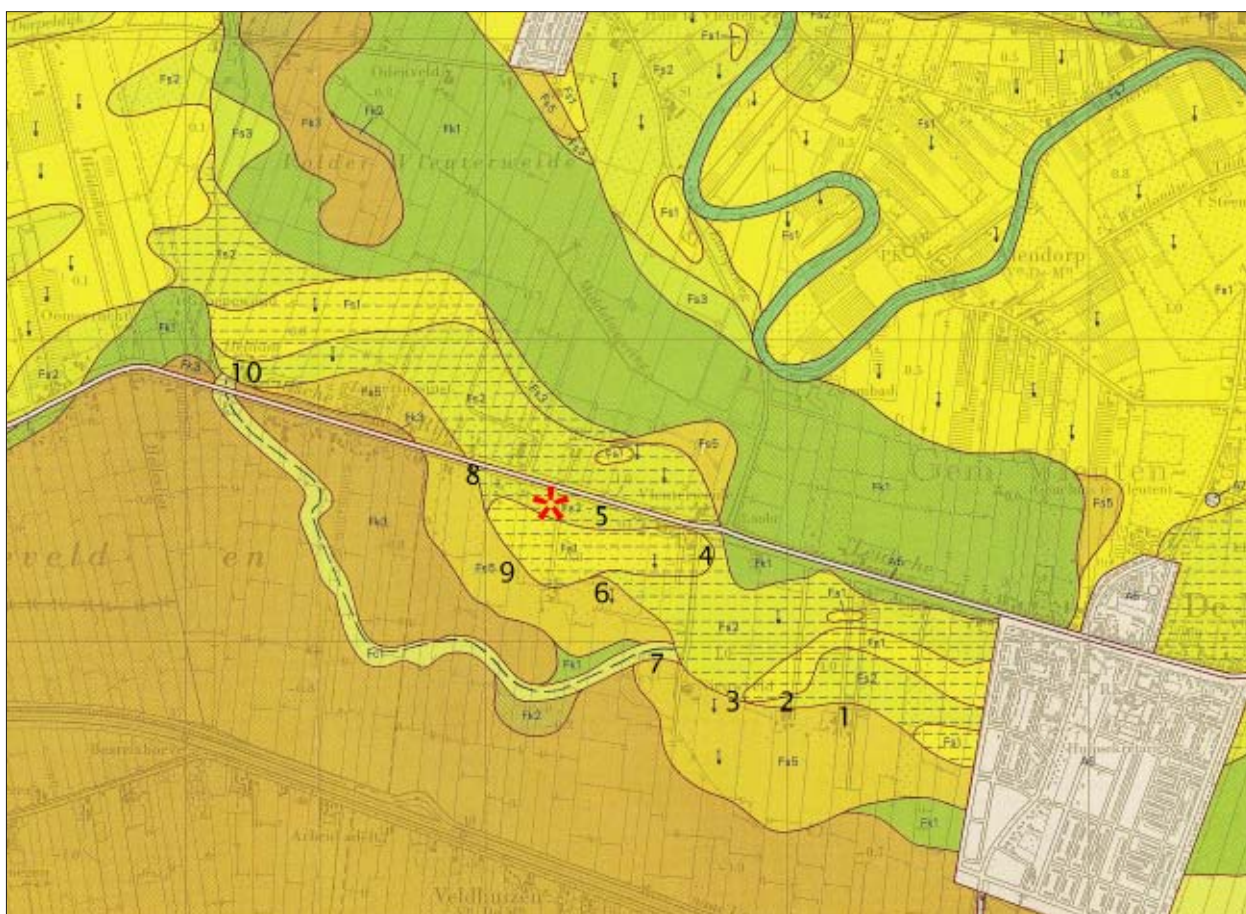
Bij het couperen van de sporen werd in de ondergrond een laklaag aangetroffen, die vermoedelijk is gevormd in een periode waarin de dichtbij gelegen Heldammer rivier weinig activiteiten kende (zie hoofdstuk 2). Deze periode wordt geplaatst tussen de zogenaamde Heldammer stroomrug fase 1 en de reacteringsfase 2. In de zuidwesthoek van de vindplaats werd een pakket zand aangetroffen, dat vermoedelijk verband houdt met de hernieuwde activiteiten van de rivier in fase 2. Tijdens deze eerste waarneming leek de vindplaats gedeeltelijk te

zijn geërodeerd tijdens het ontstaan van dit zandpakket, wat zou betekenen dat de vindplaats van voor de reacteringsfase dateerde. Vandaar dat er in eerste instantie van werd uitgegaan dat een definitief archeologisch onderzoek meer licht zou kunnen werpen op zowel de einddatering van fase 1 alsmede de beginnatie van fase 2.

1.2 Personele bezetting

De opgraving werd uitgevoerd door het Archeologisch Diensten Centrum/JWS in opdracht van de gemeente Vleuten-De Meern en vond plaats van maandag 14 september tot en met donderdag 1 oktober 1998. Het onderzoek werd uitgevoerd door J.S. van der Kamp (opgravingsleider) in samenwerking met diverse vrijwilligers van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilen. De wetenschappelijke leiding was in handen van E.P. Graafstal. De graafmachine werd geleverd door de firma Gardernier uit Langbroek. De hoofdmeetlijn is ingemeten door landmeters van de Grondmij.

Aangezien Vleuten-De Meern sinds 1 januari 2001 is samengevoegd met gemeente Utrecht, is besloten de basisrapportage van de opgraving aan de Rijksstraatweg onder te brengen in de Utrechtse serie 'Basisrapportage archeologie'. De uitwerking en verslaglegging van het onderzoek is in de winter van 2008 uitgevoerd door J.S. van der Kamp (Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht). Hij bestudeerde tevens het middeleeuwse aardewerk en doet daar in paragraaf 6.1 verslag van. S. Ostkamp (Archeospecialisten) was zo vriendelijk enkele scherven en een complete pot nader te dateren. Het handgevoerde IJzertijd-aardewerk is bestudeerd door E. Taayke; zijn waarnemingen zijn verwerkt in paragraaf 6.1. L. Dielemans (Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht) onderzocht het dierlijke botmateriaal, dat door haar in paragraaf 6.2 wordt beschreven. Zij tekende bovendien enkele randfragmenten van middeleeuws aardewerk. De afbeeldingen zijn vervaardigd of bewerkt door E. van Wieren (Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht), die tevens de opmaak van het rapport voor zijn rekening nam.

Afb. 2.1 Detail van de geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht. Alle Fs-eenheden behoren tot de Oude Rijn en Heldammer stroomrug, de Fk-eenheden vormen de komgebieden en de FC-eenheden zijn crevasseruggen. Het huidige onderzoeksgebied ligt midden op de Heldammer stroomrug, op een afstand van 275 tot 375 m van de komgebieden ten noorden en zuiden van de stroomrug. De cijfers geven de thans bekende middeleeuwse vindplaatsen aan (zie paragraaf 3.1). (Bron: Berendsen 1982, blad 1)

2 De landschappelijke omgeving

De ca. 4 km lange Heldammer stroomrug splits zich ten noorden van de Meern af van die van de Oude Rijn en komt er ter hoogte van Harmelen weer mee samen (afb. 2-1). Tussen de beide stroomruggen bevindt zich het ca. 3,5 km lange en ca. 500 m brede komgebied Polder Vleuterweide. De Oude Rijn en Heldammer stroomrug maken beide deel uit van het Utrechtse stroomstelsel, dat via Wijk bij Duurstede, Utrecht en Woerden tot aan de zee bij Katwijk loopt. Alhoewel dit stroomstelsel reeds rond 4300 voor Chr. actief werd, was er pas vanaf 3000 voor Chr. sprake van grootschalige rivieractiviteit.² Als gevolg van de afsplitsing van de Vecht (ca. 800 voor Chr.) en de Lek/Hollandsche IJssel (Late IJzertijd) zullen de Oude Rijn en Heldammer rivier kleiner en ondieper zijn geworden. Het einde van het stroomstelsel kwam echter pas in de twaalfde eeuw, als gevolg van de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede rond 1122.

De Heldammer stroomrug is ontstaan rond het begin van het Laat-Neolithicum (ca. 2900 voor Chr.) als gevolg van grootschalige rivieractiviteit van de Rijn. De rivier op deze smalle stroomrug is echter niet altijd actief geweest en perioden van verhoogde activiteit werden afgewisseld door perioden van verminderde en zelfs onderbroken activiteit. Op basis van archeologisch onderzoek kunnen twee fasen met zekerheid worden onderscheiden, de zogenaamde Heldammer stroomrug fase 1 en fase 2. Fase 1 wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een vegetatiehorizont (laklaag) in de top van de oeverafzettingen, gelegen op een hoogte van 0,50 m- tot 0,00 m NAP (wat neerkomt op een diepte van ca. 1 m onder maaiveld). De top van de beddingafzettingen (zand) ligt op maximaal 1,40 m-NAP. De stroomrug was in deze fase ca. 400 m breed. In deze beginperiode ontstond er ten zuiden van de Heldammer stroomrug een smalle crevasserug met een lengte van ca. 2 km. De eindfase hiervan wordt gedateerd aan het einde van het Laat-Neolithicum (2600-2000 voor Chr.). In de Midden Bronstijd (rond ca. 1400 voor Chr.) begon de Heldammer rivier te verlanden en vermoedelijk in de Late Bronstijd is de boven genoemde vegetatiehorizont ontstaan. Waarschijnlijk heeft er tot in de Late IJzertijd geen noemenswaardige sedimentatie plaatsgevonden, waardoor dit gebied bruikbaar werd voor de mens. Uit archeologische vondsten blijkt dan ook dat er bewoning was in (in ieder geval de Late) IJzertijd.

In de tweede fase vond er een reactiveringplaats, waarvan het begin vermoedelijk kort voor de jaartelling gedateerd moet worden. De meandergordel uit deze periode is

op veel punten slechts 200 m breed. De onderliggende meandergordel uit fase 1 is gedeeltelijk omgewerkt. Het maaiveld ten tijde van de opgraving in 1998 weerspiegelde de top van de oeverafzettingen, terwijl de top van de onderliggende beddingafzettingen zich meestal direct onder de bouwvoor bevond (ca. 0,70 m+NAP). Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat de bedding van de Heldammer rivier in deze fase vermoedelijk ca. 4 m diep was. Waarschijnlijk hoorde daar een beddingbreedte van ongeveer 25 tot 30 m bij. Tot ruim 200 na Chr. vertoonde de rivier aanzienlijke activiteit, die regelmatig leidde tot erosie van onder meer zwaar beschoeide secties van de *limesweg*. Vermoedelijk kort na 225 na Chr. begon de Heldammer rivier te verlanden en liepen haar dimensies vrij plotseling sterk terug. Hierdoor restte rond het midden van de derde eeuw nog slechts een klein geultje met een waterdiepte van niet veel meer dan 1 m.

Na de derde eeuw was er vermoedelijk geen rivieractiviteit meer op de stroomrug van de Heldam. Er vond dan ook geen sedimentatie meer plaats, zodat het maaiveld sindsdien vrijwel onveranderd is gebleven. Toch zou het na de Romeinse periode nog tot in de elfde of twaalfde eeuw duren voordat er opnieuw bewoning plaatsvond op deze stroomrug. Vermoedelijk was de vroeg-middeleeuwse bewoning gesitueerd op de stroomrug van de Oude Rijn. Deze rivier bleef tot aan het begin van de twaalfde eeuw actief, maar verlandde daarna eveneens als gevolg van de afdamming van de Kromme Rijn rond 1122 en de reeds lang bestaande waterafvoer via de Vecht, de Hollandsche IJssel en de Lek.

3 Veldhuizen vanaf de elfde eeuw

3.1 Middeleeuwse vindplaatsen op de Heldammer stroomrug

Tijdens de grootschalige archeologische kartering van Leidsche Rijn in 1992/1993 zijn op de Heldammer stroomrug diverse vindplaatsen in beeld gebracht, waarvan het merendeel dateerde uit de Romeinse periode (catalogusnummer 13, 14, 17 en 18).³ De middeleeuwse vindplaatsen waren het reeds bekende kasteel Nijvelt met omgeving (catalogusnummer 16) en een perceel direct ten zuiden van de Rijksstraatweg (catalogusnummer 15, bestaande uit twee afzonderlijke vindplaatsen). Sinds de kartering zijn er nog enkele middeleeuwse vindplaatsen bijgekomen, waardoor het aantal middeleeuwse vindplaatsen voorafgaand aan de opgraving in 1998 tien bedroeg. Deze vindplaatsen worden (van oost naar west) in deze paragraaf kort gepresenteerd. De locatie van de vindplaatsen is terug te vinden in afbeelding 2.1, 3.5 en 7.1.

Boerderij Het klooster (1)

Bij de aanleg van de C.H. Letscherweg in 1985 werden in het wegcunet direct ten westen van boerderij Het Klooster twee middeleeuwse greppels waargenomen door E.P. Graafstal.⁴ In de westelijke greppel werden, afgezien van twee Romeinse aardewerkfragmenten, 43 Paffrath-, vier Pingsdorf-, dertien kogelpotaardewerk- en een witbakkend Maaslandse scherf gevonden. Tevens bevatte de greppel een tand van een benen kam. In de oostelijke

Afb. 3.1 Twee (vermoedelijk dertiende-eeuwse) platgedrukte rolletjes gebakken klei, afkomstig uit een greppel bij boerderij Het klooster. Eén is van roodbakkende klei (8,1 cm), de andere is van witbakkende klei (3,9 cm). Vermoedelijk zijn ze langer geweest, aangezien ze beide aan weerskanten zijn afgebroken. Mogelijk zijn het stapelhulpen, gebruikt bij het stapelen van aardewerk in de oven voorafgaand aan het bakken ervan. De aanwezigheid hiervan zou kunnen betekenen dat er in de directe omgeving van boerderij Het Klooster aardewerk is geproduceerd. (foto: H. Lagers)

greppel werden honderden scherven aangetroffen met een totaalgewicht van ca. 12 kg. Tussen het materiaal bevinden zich drie twaalfde-eeuwse scherven (twee van witbakkend Maaslands aardewerk en een Pingsdorf), die waarschijnlijk als gevolg van opspit in de greppel terecht zijn gekomen. Het overige aardewerk bestaat voor een klein deel uit proto-steengoed, bijna-steengoed en één steengoedscherf, maar wordt grotendeels gevormd door rood- en grijsbakkend aardewerk. Grapes ontbreken volledig binnen het roodbakkend aardewerk, wat in combinatie met de enkele steengoedscherf een einddatering kort na 1300 aannemelijk maakt. Het roodbakkend aardewerk bestaat uit kannen, koekenpannen met holle steel en een kogelpot. Het grijsbakkende aardewerk bestaat uit kannen en grote voorraadvormen. Dit aardewerk valt op door zijn zachte en zanderige baksel, overeenkomstig het roodbakkend aardewerk van Veldhuizen A (catalogusnummer 6). Dit baksel wijkt sterk af van dat uit de Utrechtse productiecentra en zou vervaardigd kunnen zijn door een in de omgeving van de vindplaats werkende pottenbakker. Mogelijk is het geen toeval dat zich tussen het materiaal twee merkwaardige voorwerpen van aardewerk bevinden (afb. 3.1). Het zijn twee kleine, platgedrukte rolletjes gebakken klei. Eén is van roodbakkende klei en heeft een lengte van 8,1 cm, de andere is van witbakkende klei en is 3,9 cm lang. Mogelijk zijn het zogenaamde 'stapelhulpen', gebruikt bij het stapelen van aardewerk in de oven voorafgaand aan het bakken ervan.⁵ De aanwezigheid hiervan zou kunnen betekenen dat er in de directe omgeving van boerderij Het Klooster aardewerk is geproduceerd.

Boerderij De Balije (2)

Rondom boerderij De Balije is in de afgelopen tien jaar grootschalig onderzoek gedaan naar de Romeinse periode, waarbij onder meer twee schepen, de limesweg, de rivier en twee wachttorens zijn ontdekt. Er kwamen echter ook middeleeuwse sporen aan het licht. In totaal zijn negentien greppels, 24 paalkuilen, 29 kuilen en één mogelijke waterput aangetroffen, daterend uit de twaalfde en dertiende eeuw.⁶

Greppels met een noord-zuid en oost-west oriëntatie doorkruisten het terrein ten westen, oosten en noorden van de boerderij. Ze varieerden in breedte van 1,5 tot 2,5 m en in diepte van 70 cm tot 2,25 m onder maaiveld. Het materiaal uit de greppels bestaat onder meer uit proto-steengoed, op basis waarvan is geconcludeerd dat de aanleg van een deel van dit greppelsysteem in de dertiende eeuw geplaatst moet worden. Ten westen van de boerderij

zijn vier paalkuilen gevonden, die behoorden tot een zesroedige hooiberg. Vanwege de oriëntatie en de ligging van de hooiberg is het aannemelijk dat deze gelijktijdig is met het greppelsysteem uit de dertiende eeuw.

De dertiende-eeuwse sporen vertegenwoordigen echter niet de vroegste middeleeuwse activiteiten op dit perceel. In een klein deel van het greppelsysteem, direct ten oosten van de huidige boerderij, wijkt de datering van het vondstmateriaal af. Deze greppelsegmenten, die zo'n 50 cm minder diep waren ingegraven, bevatten Paffrath en witbakkend Maaslandse scherven en lijken eerder uit de twaalfde eeuw te dateren. Ook ten noorden van de boerderij is een greppel blootgelegd met scherven witbakkend Maaslands, Paffrath en Pingsdorf-aardewerk. Daarnaast zijn ten westen van de huidige boerderij eveneens sterke aanwijzingen voor activiteiten in de twaalfde eeuw aangetroffen. In een kromme greppel van 2,5 m breed en minimaal 1 m diep werden witbakkend Maaslandse en Pingsdorf-scherven aangetroffen. Bovendien werd ook in een 20 cm breed en 20 cm diep greppeltje witbakkend Maaslands aardewerk gevonden.

De 104 middeleeuwse scherven bestaan uit kogelpot-aardewerk (20), witbakkend Maaslands (9), Paffrath (29), Pingsdorf (15), proto-steengoed (17), bijna-steengoed (1), steengoed (3), roodbakkend aardewerk (6) en grijsbakkend aardewerk (4). Binnen het witbakkend Maaslands aardewerk werden enkele fragmenten van een lensbodem aangetroffen, die zowel bij een tuitpot met manchetrand (1125-1175) als bij een kan (1175-1250) behoord kunnen hebben. Er bevond zich een witbakkend Maaslands worstoor tussen het materiaal, dat onderdeel vormde van een kan en na 1175 gedateerd moet worden. Op basis van het Paffrath, Pingsdorf en kogelpot-aardewerk kan niet worden bepaald op welk moment in de twaalfde eeuw de bewoning begon, al zou op basis van het ontbreken van witbakkend Maaslandse manchetranden een datering in het laatste kwart van deze eeuw mogelijk zijn.

Tijdens het onderzoek werd geen spoor aangetroffen van een boerderij uit de twaalfde of dertiende eeuw. Mogelijk was de bewoning in deze periode gesitueerd op de plek van de boerderij De Balije. Bouwhistorisch onderzoek heeft uitgewezen dat de oudste bouwphase van de huidige boerderij uit de vijftiende of zestiende eeuw dateert.⁷ Zo is er een zestiende-eeuwse haardsteen met een afbeelding van St. Joris en de draak aangetroffen in het zomerhuis behorende bij de boerderij en een haarddeeksteen met het wapen van Karel V uit het midden van de zestiende eeuw in de boerderij zelf. Op basis van het kruisgraatgewelf in de kaaskelder en de onderdelen van de eikenhouten gebintstellen in de woonkamer is een datering in de vijftiende eeuw echter ook mogelijk. Bovendien is er een vondstmelding bekend van vijf Cunera-insignes uit Rhenen uit de vijftiende eeuw in de omgeving van de boerderij.⁸ Mogelijk heeft deze vijftiende- of zestiende-eeuwse

boerderij een voorloper gehad, die op dezelfde plek was gesitueerd.

Ten westen van De Balije (3)

Ten westen van boerderij De Balije heeft E.P. Graafstal tijdens een waarneming in februari 2000 boven in de restgeul van de Heldammer rivier scherven van kogelpot-aardewerk (26), witbakkend Maaslands (3) en proto-steengoed (2) gevonden. Dit leidt tot een datering in de late twaalfde en/of vroege dertiende eeuw. Daarnaast was een scherp mogelijk afkomstig van een kan uit Brunssum-Schinveld van rond 1200. Een scherp kon niet worden gedetermineerd. Het aardewerk bevond zich in een hu-meus, vuil pakket zware klei, waarin tevens wat baksteen werd aangetroffen. De aanwezigheid van de baksteen in het buitengebied in de vroege dertiende eeuw is opvallend te noemen, aangezien bij andere opgravingen in Leidsche Rijn het vroegste baksteenmateriaal over het algemeen uit het begin van de veertiende eeuw dateert. Dit zou kunnen betekenen dat het vondstmateriaal van de waarneming pas in de veertiende eeuw op deze plek terecht kwam, mogelijk als gevolg van een doelbewuste opvulling van de depressie die de restgeul van de Heldammer rivier had achtergelaten in het landschap.

Rijksstraatweg 130 (4)

In het voorjaar van 1999 heeft E.P. Graafstal direct ten zuiden van de Rijksstraatweg (net ten oosten van de voormalige oprijlaan van huisnummer 130) in een enkele maanden daarvoor aangelegde sloot een aantal middeleeuwse sporen gezien.⁹ Op 14 juni van dat jaar heeft hij enkele aanmetingen verricht en een aantal vondsten geborgen.¹⁰ Zichtbaar waren onder meer enkele greppels, waarvan er één ca. 5 m breed en noord-zuid georiënteerd was.¹¹ Over een oppervlakte van 5 bij 40 m werden op een diepte van 30 tot 70 cm onder maaiveld in totaal 88 scherven gevonden, die niet aan een specifiek spoor toegeschreven konden worden, daterend uit de twaalfde eeuw.¹² Randfragmenten van een witbakkend Maaslandse kan tonen aan dat de bewoning hier doorloopt tot in het laatste kwart van deze eeuw. Aangezien proto-steengoed ontbreekt, lijkt de bewoning vóór de dertiende eeuw op te houden. In de noordoosthoek van het perceel trof Graafstal 37 handgevormde, potgruisgemagerde scherven aan.¹³ Drie wandfragmenten waren versierd met een tranenlijn, nagelindrukken of groeven. Deze technieken behoren tot de Broekpolder II-stijl. Twee randfragmenten waren versierd met indrukken, terwijl één hiervan ook nog groeven vertoonde. Ook deze randfragmenten behoren tot de Broekpolder II-stijl. De scherven dateren vermoedelijk uit het begin van de Late IJzertijd.

Rijksstraatweg tussen 138 en 139 (5)

Als gevolg van de kartering uit 1992/1993 werd besloten bij de middeleeuwse vindplaats van catalogusnummer 15 direct ten zuiden van de Rijksstraatweg een gebied van ca. 55 bij 100 m als archeologisch meldingsgebied aan te

merken (AMK-nr. 11378). Nadat de gemeente Vleuten-De Meern had besloten een deel hiervan te bebouwen, diende een strook van ca. 27 bij 110 m archeologisch onderzocht te worden. Er is een opgraving uitgevoerd door het Archeologisch Diensten Centrum JWS in oktober en november 1997 (OM-nr. 1766).¹⁴ Aan de zuidzijde van het meldingsgebied werd het zuidelijke deel van een drietal erven aangetroffen (afb. 3.2). Deze erven werden begrensd door een greppel, die een licht knik vertoonde en twee fasen gekend heeft. Op elk erf kan op basis van paalkuilen de zuidelijke kopse kant van een bijgebouw gereconstrueerd worden. Op het westelijke erf werd bovendien een deel van een kringgreppel met een diameter van 6 á 7 m aangetroffen. Deze heeft vermoedelijk een hooimijt omgeven, waarvan geen sporen zijn aangetroffen. De bewoning op deze erven kan op basis van het aardewerk vermoedelijk worden gedateerd vanaf de tweede helft van de twaalfde eeuw tot in het derde kwart van de dertiende eeuw. Een deel van het roodbakkend aardewerk bestaat uit een zandig baksel met glimmers. Mogelijk zijn deze potten vervaardigd door een lokale pottenbakker, die reeds vanaf het begin van de dertiende eeuw actief was.¹⁵

Veldhuizen A (6)

De kartering uit 1992/1993¹⁶ had ca. 300 m ten zuiden van de twaalfde/dertiende-eeuwse erven langs de Rijksstraatweg een tweede vindplaats aangetoond. Op deze plek heeft het Archeologisch Diensten Centrum JWS een opgraving uitgevoerd in september en oktober 1997 (OM-nr. 1762).¹⁷ Rondom een lichte verhoging in het veld werden delen van meerdere greppels aangetroffen. Daarnaast werden resten van een waterput, enkele afvalkuilen en paalkuilen gedocumenteerd. Van een boerderij of bijgebouw werden echter geen sporen gevonden. Vermoedelijk zijn deze verdwenen na het gedeeltelijk egaliseren van de verhoging waarop deze boerderij stond óf was deze op stiepen gebouwd en waren er daardoor

geen grondsporen van overgeleverd. Op basis van het aardewerk kan de kortstondige bewoning worden gedateerd tussen 1375 en 1425. Vanwege de aangetroffen melkteilen in combinatie met het botmateriaal (dat vrijwel uitsluitend uit rund bestaat) kan worden verondersteld dat melkveehouderij de belangrijkste rol speelde. Gezien het hoge percentage (ruim 80%) lokaal vervaardigd aardewerk lijkt de welstand van de boeren niet bijzonder groot te zijn geweest.

Net als bij het roodbakkend aardewerk van de opgraving langs de Rijksstraatweg (nr. 5) heeft een deel van het grijsbakkende aardewerk een veelal zacht en zandig baksel, waarin glimmers voorkomen. De producten die in Utrecht zelf werden vervaardigd, waren kwalitatief beter, over het algemeen harder gebakken en met een gladder oppervlak.¹⁸ Ook van het roodbakkend aardewerk van Veldhuizen A is een deel zachter gebakken, grover verschaald en bevat het glimmers. Deze zachte baksels zijn waarschijnlijk vervaardigd door een lokale pottenbakker.

Kasteel Nijvelt (7)

Het dubbele kasteleiland van Nijvelt ligt op het punt waar een smalle crevasserug zich afsplitst van de Heldammer stroomrug. Het is tot op de dag van vandaag zichtbaar, omgeven door een brede slotgracht. Het kasteelterrein is inmiddels tot archeologisch monument verklaard (AMK-nr. 1168), als gevolg waarvan er nagenoeg geen archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden op beide eilanden. Desondanks is er veel bekend over het Nijvelt, onder meer door de vele tekeningen die er van zijn gemaakt.¹⁹ Het kasteel was gesitueerd op het noordelijke eiland en het oudste onderdeel ervan stamde vermoedelijk van rond 1250, al wordt het pas in 1311 voor de eerste maal genoemd. Aanvankelijk heeft het waarschijnlijk bestaan uit een relatief grote woontoren van 10 bij 14 m en muren tot wel 2 m dik. In 1356 werd Nijvelt ruim vijf weken belegerd en daarna in brand

Afb. 3.2 Opgravingsplattegrond van VTN'97-5, gelegen langs de Rijksstraatweg. Er zijn drie middeleeuwse erven herkend, alle aan de zuidzijde begrensd door een en dezelfde greppel. Op elk erf werd mogelijk de kopse kant van een bijgebouw aangetroffen. (Bron: Bijlsma 1998, 12)

gestoken door de Hollandse graaf Willem V. Het kasteel werd herbouwd en kreeg vermoedelijk rond deze tijd maar liefst vier slotgrachten. Nijevelt bleef waarschijnlijk de gehele verdere Middeleeuwen en ruim daarna bewoond. In de tweede helft van de zeventiende eeuw is het kasteel vermoedelijk zwaar verwaarloosd, om vervolgens rond 1800 afgebroken te worden.

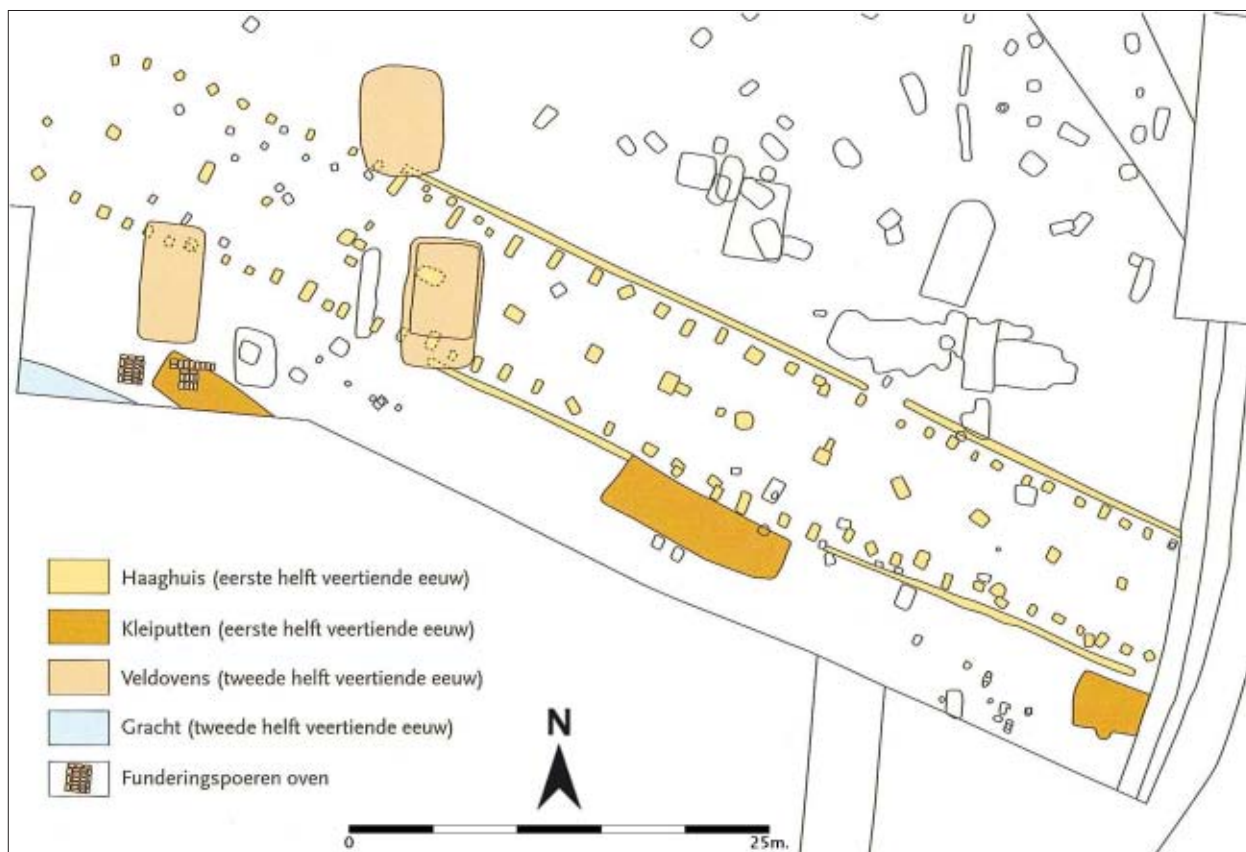
In de winter van 1997-1998 heeft er een opgraving plaatsgevonden ten noordoosten van het grachtenstelsel van Nijevelt.²⁰ Daarbij werd onder meer een langwerpig gebouw van 73 m lang en 9 m breed aangetroffen, daterend uit de periode 1250-1350 (afb. 3.3). Het twee-schepige gebouw was oorspronkelijk 30 m lang, maar werd in latere perioden aan weerszijden uitgebreid. Het gebouw werd geïnterpreteerd als een haaghuis: een afdak dat diende om nog ongebakken kloostermoppen tijdens het drogen te beschermen tegen weersinvloeden. De vondst van zeer grote kleiwinningsskullen, dicht geworpen met baksteenmisbaksels, versterkte deze interpretatie. Tevens werden er restanten van vier veldovens aangetroffen, behorend tot een tweede fase van baksteenproductie uit het midden van de veertiende eeuw.

Tijdens het archeologisch onderzoek werd in de noordoosthoek van het onderzochte terrein (en direct ten noorden van het haaghuis) een plattegrond van een boerderij of bijgebouw uit de tweede helft van de dertiende eeuw gevonden (afb. 3.4). Deze kende vijf gebinten en was aan de westzijde voorzien van een afwateringsgreppel en een

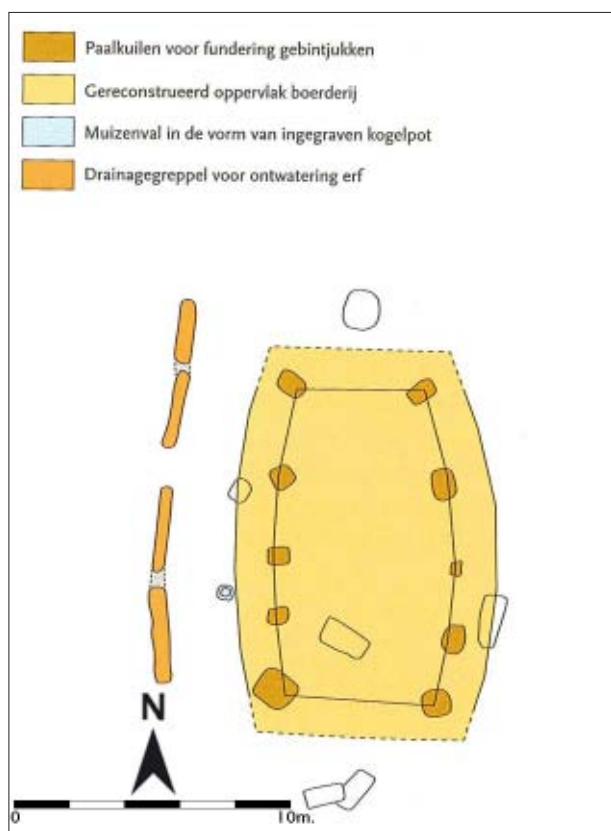
ingegraven muizenpot. De lengte van het gebouw bedroeg ruim 14 m, de breedte was bijna 7 m. In de noordwesthoek van de opgraving werden palen van enkele laatmiddeleeuwse hooibergen aangetroffen, die gezien de grote afstand tot de dertiende-eeuwse plattegrond vermoedelijk tot een ander erf behoorden.

Waterland sleuf 5 (8)

Tijdens archeologisch onderzoek (VTN '98-Waterland, OM-nr. 1767) naar een sectie van de *limesweg* in 1998 werden in een sleuf direct ten zuiden van de Rijksstraatweg middeleeuwse sporen gevonden. Het onderzoek is niet uitgewerkt, waardoor er weinig bekend is over deze sporen. Het middeleeuwse aardewerk uit sleuf 5 is verdeeld over drie vondstnummers. Vondstnummer 2 is afkomstig uit een recente sloot en bestaat uit drie scherven grijsbakend aardewerk, afkomstig van minstens twee schalen met een diameter van 36 en 38 cm. Vondstnummer 3 is afkomstig uit een middeleeuwse greppel en bestaat uit 30 scherven, daterend uit in ieder geval de twaalfde en dertiende eeuw.²¹ Vanwege de aanwezigheid van rood- en grijsbakend aardewerk kan een einddatering in de veertiende eeuw niet worden uitgesloten. Vondstnummer 6 bestaat uit 52 middeleeuwse scherven, waarvan er 48 behoren tot een witbakend Maaslandse kan van na 1175.²² De overige scherven dateren uit de dertiende (en mogelijk veertiende) eeuw. Op basis van de drie vondstnummers kan voorzichtig geconcludeerd worden dat op deze plek langs de Rijksstraatweg de bewoning begon in de twaalfde eeuw en door liep tot in ieder geval de dertiende eeuw.

Afb. 3.3 Plattegrond van een haaghuis, aangetroffen ten noorden van kasteel Nijevelt. Het gebouw werd tweemaal uitgebreid, waardoor het uiteindelijk een totale lengte van 73 m had. Het haaghuis diende om nog ongebakken kloostermoppen tijdens het droogproces te beschermen tegen weersinvloeden (Bron: De Kam 2006, 36).

Afb. 3.4 Plattegrond van een boerderij uit de tweede helft van de dertiende eeuw, aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek ten noorden van kasteel Nijvelt. (Bron: De Kam 2006, 34)

Gezien het ontbreken van steengoedscherven lijkt een einddatering in de dertiende eeuw het meest aannemelijk.

Waterland sleuf 1 (9)

Tijdens archeologisch onderzoek (VTN '98-Waterland) naar een sectie van de *limesweg* in 1998 werd in sleuf 1 een brede greppel aangetroffen, met smallere greppels haaks daarop. Uit de hoofdgrepel is een steengoedscherf afkomstig, behorend tot een Siegburg-kan uit de veertiende of de eerste helft van de vijftiende eeuw. Later heeft E.P. Graafstal een tiental meters ten oosten van deze sleuf een waarneming gedaan in een ondiepe uitgraving ten behoeve van de aanleg van een HOV-baan.²³ Mogelijk als gevolg van de geringe ontgravingsdiepte waren er geen sporen zichtbaar, wel trof hij laatmiddeleeuws aardewerk aan. Het greppelsysteem en het aardewerk behoren tot een middeleeuws erf, dat vermoedelijk was gelegen op de plek van de boerderij Rijksweg 139. Hier stond tot in de jaren '80 van de twintigste eeuw een oude boerderij, die na een brand is vervangen door een nieuw exemplaar. Dit perceel inmiddels is ingepast in de nieuwbouw van Veldhuizen en er heeft geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden.

Boerderij De Goedenburgh (10)

Ruim een kilometer ten westen van het opgravingsterrein van VTN'98-2 staat direct ten noorden van de Leidsche Rijn de grotendeels achttiende-eeuwse boerderij De

Goedenburgh. Op een kaart uit 1599 van de landmeter Jan Rutgersz. van den Berch wordt op deze plek een boerderij weergegeven. Ten zuidwesten van de boerderij staat een gebouw afgebeeld, waarbij de tekst 'steene caemer' wordt vermeld. Het gebouw, dat was voorzien van een trapgevel en een aanbouw en bovendien meer dan één laag hoog geweest lijkt te zijn, stond dicht tegen de Zandweg aan. In 1990 hebben leden van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens door middel van een klein sonderingsonderzoek de contouren van een veertiende-eeuwse kloostermopfundering van vermoedelijk 4,75 bij 6,4 m gelokaliseerd.²⁴ Deze stenen kamer is vermoedelijk dezelfde als het al in 1385 genoemde huis van Roec Aerts van Lantscrone. Op een landmeterskaart uit 1650 wordt de 'Lanscronen camer' nog genoemd. Kennelijk is dit gebouw op z'n vroegst in de tweede helft van de zeventiende eeuw gesloopt. Vermoedelijk heeft op de plek van de huidige boerderij De Goedenburgh al vanaf de veertiende eeuw een boerderij gestaan die bij deze stenen camer hoorde.

In 2002 is op het achtererf van de boerderij een archeologisch onderzoek uitgevoerd waarbij een deel van de Romeinse *limesweg* en twee eerste-eeuwse houten wachttorens werden aangetroffen (LR31).²⁵ Daarnaast werd een klein aantal middeleeuwse sporen gedocumenteerd, waarvan de belangrijkste een ca. 3 m brede, oost-west georiënteerde greppel was, gelegen in de oostelijke helft van het opgravingsterrein. De greppel, die van oorsprong vermoedelijk uit de twaalfde eeuw dateert, is op de landmeterskaart uit 1599 weergegeven. Afgezien van enkele Romeinse scherven leverde de greppelvulling een Pingsdorfscherf, een Paffrathscherf, vijf scherven grijsbakend aardewerk en twee scherven roodbakend aardewerk op. Daarnaast bevatte de greppel een fragment van een insigne of een broche van een lood-tin legering en een zogenaamde D-gesp uit de zeventiende of achttiende eeuw. Ten zuiden van de greppel werden zes min of meer ronde en langgerekte kuilen aangetroffen. Alleen de grootste kuil leverde een middeleeuwse vondst op, namelijk een ijzeren prikspeer uit (waarschijnlijk) de twaalfde eeuw. Vermoedelijk dateren ook de overige vijf kuilen uit de late Middeleeuwen.

Aan de westzijde van het opgravingsterrein werden twee greppels aangetroffen. Deze waren min of meer noord-zuid georiënteerd en liepen parallel aan elkaar met een tussenafstand van ca. 9 m. Beide greppels hebben vermoedelijk behoord tot hetzelfde twaalfde-eeuwse perceelingsstelsel als de hierboven beschreven greppel.

3.2 Veranderend landschap en schuivende erven

Utrecht maakte in de elfde en twaalfde eeuw een enorme groei door. De stad werd hét centrum van de interregionale handel in de Nederlandse rivierdelta. Utrechtse schepen haalden producten uit België, Duitsland, Scandinavië en waarschijnlijk Engeland. De centrale ligging van Utrecht tussen het Rijnland, het Noordzeegebied en het Maas-Scheldegebied in combinatie met de goede bereikbaarheid via de Kromme Rijn en de Vecht speelde een belangrijke rol. Het was echter het lokale en regionale goederenverkeer van en naar Utrecht, waaraan de stad in de elfde en twaalfde eeuw haar leidende positie ontleende. De vraag naar goederen was met name een gevolg van de aanwezigheid van de bisschop en de kapittelgeestelijkheid en hun huishouding. Zij financierden hun aankopen met hun domeinopbrengsten, waarvan er nergens in de noordelijke Nederlanden zoveel samen werden gebracht als in Utrecht.²⁶ De vraag naar allerlei vormen van ambachtelijke bedrijvigheid, die op zijn beurt weer de handel stimuleerde.

Als gevolg van de groeiende stadsbevolking nam ook de vraag naar agrarische producten toe. In het gebied ten westen van de stad begon de ontginning van de natte en woeste gronden pas op grote schaal nadat bisschop Willem I in 1054 op de Utrechtse bisschopszetel had plaatsgenomen. De bisschop verkocht stukken wildernis ter ontginning aan de zogeheten *copers*, die op hun beurt weer boeren-kolonisten aantrokken om het veen daadwerkelijk te laten ontginnen. De *copers* waren vrijwel altijd *ministerialen*, mannen afkomstig uit de snel groeiende militaire en bestuurlijke organisatie in de directe omgeving van de bisschop. De kolonisten waren boeren, waarschijnlijk afkomstig van in de buurt gelegen, relatief dichtbevolkt en volledig in cultuur gebracht land, aangetrokken door de gedachte dat het nieuw ontgonnen land daadwerkelijk hun eigendom werd.²⁷ Wel dienden zij jaarlijks aan de *ministerialen* de tienden te betalen, dat wil zeggen tien procent van wat het land opbracht aan producten.

Bij deze zogenaamde *cope*-ontginningen werd de ontginningsbasis gevormd door een relatief brede wetering, waarop vele haakse sloten afwaterden. Deze haakse sloten omgaven kavels van 6 *voorling* (1250 m) diep en 30 *roeden* (110/115 m) breed, oftewel een perceel van 16 *morgen* (ca. 14 hectare) groot. De percelen grensden met een kopse zijde aan de wetering en aan deze zijde was over het algemeen de boerderij gesitueerd. Aan de achterzijde werden de percelen begrensd door een tweede wetering, die veelal de basis vormde voor een nieuwe reeks *cope*-ontginningen.

De Heldammer stroomrug wordt van oost naar west doorsneden door de Leidsche Rijn (afb. 3.5). Dit kanaal is ontstaan door het samenvoegen van enkele ontginningsweteringen in de veertiende en zeventiende eeuw, om als scheepvaartweg te kunnen dienen. Het gebied ten zuiden van de Leidsche Rijn - Veldhuizen geheten - behoorde tot de vroegste ontginningen in het Nedersticht en werd vermoedelijk in de tweede helft van de elfde eeuw ontgonnen als onderdeel van de polder Bijleveld. De kavels waren aanvankelijk 6 voorling diep en de volgende ontginningsbasis lag dan ook precies 1250 m zuidelijker, direct ten zuiden van de huidige A12. In latere tijden zijn er met name in de breedte van de kavels echter veranderingen aangebracht, als gevolg waarvan de oorspronkelijke *cope*-ontginningen niet altijd meer met zekerheid zijn te herkennen. De situatie op de kadasterkaart uit 1832 zou er echter op kunnen duiden dat de ontginningskavels oorspronkelijk niet alle de voorgeschreven breedte van 30 roeden hadden, maar dat er een duidelijke variatie in breedte bestond.²⁸

Ondanks de datering van de ontginning in de elfde eeuw stammen de oudste bewoningssporen in Veldhuizen voornamelijk uit de twaalfde eeuw (zie paragraaf 3.1). De aan het einde van de jaren '90 bekende twaalfde-/vroegdertiende-eeuwse vindplaatsen lagen langs de oorspronkelijke ontginningsbasis ter hoogte van de Leidsche Rijn, dus aan de kopse zijde van de *cope*-ontginningen (vindplaats 4 en 5). Landschappelijk gezien waren ze duidelijk gesitueerd op de stroomrug. De vindplaatsen met een aanvangsdatering in de tweede helft van de dertiende eeuw of later daarentegen lagen op enkele honderden meters van de oorspronkelijke ontginningsbasis. Tot op de dag van vandaag liggen de boerderijen van Veldhuizen – voorzien van lange toepaden – in deze zone en het gebied dankt er vermoedelijk zijn naam aan. De ligging van deze laatmiddeleeuwse erven valt te begrijpen wanneer ze worden geprojecteerd op de geomorfogenetische kaart (zie afb. 2.1). Ze blijken dan te liggen op de zuidelijke rand van de Heldammer stroomrug, net na de overgang van de bedding- en oeverafzettingen naar de oeverwallen langs de flanken. Op dit punt zal zich het grootste verval in reliëf hebben voorgedaan. Dit hoogteverschil is ontstaan doordat het veen onder de oeverwallen en in de komgebieden is gaan inklinken als gevolg van de stelselmatige ontwatering die de *cope*-ontginningen met zich mee brachten. Deze inklinking leidde ertoe dat het maaiveld in de komgebieden in een tijdsbestek van twee eeuwen ca. 1,5 tot 2 m lager kwam te liggen dan op de Heldammer stroomrug. De boerderijen liggen net op de oeverwallen en dus op de overgang van hoog naar laag.

Aanvankelijk werd vóór het midden van de dertiende eeuw op de venige gronden nog overal akkerbouw bedreven. Als gevolg van de maaiveldafval werden ze echter natter en bleken ze uiteindelijk alleen nog geschikt voor beweiding. Als gevolg viel het landschap van Veldhuizen

in twee gebruikszones uiteen, met akkerbouw op de stroomrug en veelteelt in de laaggelegen komgebieden. Waarschijnlijk was het bedrijfstechnisch gunstig om de boerderij op de overgang tussen beide gebruikszones te situeren, dicht bij het vee en dicht bij het gewas. Eind jaren '90 werd de verschuiving van de bewoning richting de rand van de stroomrug gedateerd rond 1250. Het jongste materiaal langs de Rijksstraatweg (vindplaats 5) dateert uit deze tijd, alhoewel de andere vindplaatsen hier al voor 1200 op hield te bestaan (vindplaats 4). Tegelijkertijd dateert het oudste materiaal op het terrein van kasteel Nijveelt uit de tweede helft van de dertiende eeuw en leek ook de bewoning bij boerderij Het Klooster rond 1275 te beginnen.²⁹

Afb. 3.5 Luchtfoto uit 1936 van het gebied rond het middeleeuwse kasteel Nijveelt. Duidelijk zichtbaar in het noorden is de Leidsche Rijn van waaruit Veldhuizen is ontgonnen. De asterisk geeft de ligging van het huidige opgravingsterrein aan. (Bron: De Kam 2006, 26)

4 Doel van het onderzoek en methode

4.1 Motivatie en doelstelling van het onderzoek

De resten van de vindplaats werden bedreigd door de realisering van het bouwplan Veldhuizen. Dit plan voorzag in het verlagen van het maaiveld ter plaatse tot 0,30 m+ / 0,50 m+NAP. Aangezien het maaiveld ten tijde van de waarneming rond 0,65 m+NAP lag, betekende dat een maaiveldverlaging van 15 tot 35 cm. Bovendien was op het perceel van de vindplaats de bouw van een drietal vrije-sectorwoningen gepland, in het kader waarvan bouwputten aangelegd dienden te worden met een diepte van 0,30 m-NAP, dat wil zeggen een ontgravingsdiepte van 95 cm. Daarnaast zouden er vele leidingsleuven tot een diepte van 0,10 m-NAP gegraven moeten worden. Op termijn zouden eventuele resterende grondsporen en vondsten bovendien bedreigd kunnen worden door bodemingrepen in de tuinen van de drie woningen. Vanwege deze dreigende aantasting van de aanwezige grondsporen werd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB; thans RCE) aan het Archeologisch Diensten Centrum JWS gevraagd een onderzoeksvoorstel te doen voor een noodopgraving. Dit onderzoeksvoorstel, dat werd geschreven door E.P. Graafstal, werd beschouwd als programma van eisen voor het uit te voeren onderzoek.

De vindplaats bevindt zich op de Heldammer stroomrug ten westen van De Meern, die is gevormd door een zijtak van de Oude Rijn. De Heldammer rivier heeft een bloeifase-activiteit gekend van het Laat-Neolithicum tot en met de midden-Romeinse tijd, met een hiaat in vermoedelijk de Midden- en Late IJzertijd (zie hoofdstuk 2). Gedurende dit hiaat is in het gebied een laklaag gevormd. De onderhavige vindplaats is stratigrafisch jonger dan deze laklaag, maar leek tegelijkertijd in de zuidwesthoek van het terrein erosief te worden begrensd door afzettingen van de reacteringsfase 2, waarvan de begindatering tot voor kort werd geplaatst één of enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling³⁰, maar momenteel rondom het begin van de jaartelling wordt gedateerd.³¹ Net als de aangetroffen handgevormde aardewerkscherven leek deze relatieve stratigrafie eveneens te duiden op een datering van de vindplaats in de Midden- of Late IJzertijd. Wat betreft deze periode tekent zich een algemene kennislacune af voor het gebied tussen de stad Utrecht en de Rijnmond. Op het vlak van huizenbouw en aardewerk-radiaties zijn nog steeds nauwelijks gegevens beschikbaar.

De culturele filiatie van het gebied is voor deze periode bijgevolg onduidelijk

Afgezien van IJzertijd-sporen diende eveneens rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van middeleeuwse bewoningssporen, aangezien het onderzoeksterrein direct ten zuiden van de Leidsche Rijn ligt, dat wil zeggen aan de kopse kant van een *cope*-ontginning. Op drie andere percelen langs de Leidsche Rijn is bewoning uit de twaalfde en dertiende eeuw aangetroffen. Eventuele middeleeuwse bewoning op het te onderzoeken terrein kon mogelijk meer licht werpen op de aanvangsdatering van de bewoning van deze vermoedelijk elfde-eeuwse *cope*-ontginning. Daarnaast kon door de eventuele vondst van middeleeuwse bewoning de hypothese van de zuidwaartse verschuiving van de erven in de dertiende eeuw als gevolg van veranderingen in landschappelijk reliëf worden getoetst of aangescherpt.

Vanwege de ontijdige ontdekking van de vindplaats maakte de noodopgraving geen deel uit van het reguliere onderzoeksprogramma voor het gebied Veldhuizen. Het onderzoek vond plaats in het kader van archeologische begeleiding, waarvoor beperkte middelen beschikbaar waren. Het onderzoek diende zich daarom primair te richten op de registratie van bewoningssporen en het geassocieerde culturele vondstmateriaal op het nederzettingsterrein in engere zin. Daarbij ging de interesse vooral uit naar de aard van de nederzetting en haar plaats in het ruimere landschappelijke kader. Het onderzoek diende duidelijk inzicht op te leveren in de fysisch-geografische situatie van de bewoningssporen, opdat deze op hun beurt een bijdrage kunnen leveren aan de reconstructie van de landschapontwikkeling in het gebied Veldhuizen.

Belangrijk in dat verband was ook de vraag in hoeverre de vindplaats op zichzelf stond dan wel deel uitmaakte van een meer uitgestrekt nederzettingsverband. Binnen de gestelde grenzen diende het onderzoek daarover zoveel mogelijk duidelijkheid op te leveren. Deze vraag zou verder in het kader van de archeologische begeleiding van het plan Veldhuizen moeten worden beantwoord.

4.2 Methode van onderzoek

Het te onderzoeken terrein was in zijn geheel eigendom van de gemeente Vleuten-De Meern en beschikbaar voor archeologisch onderzoek tot 1 oktober 1998. Voor het uitvoeren van het onderzoek waren geen vergunningen vereist, noch golden er beperkingen voortvloeiend uit regelgeving op het gebied van milieuzorg. Aan de zuidzijde werd de vindplaats begrensd door een recent gegraven sloot. Aan de oostzijde was het terrein begrensd door een recent aangelegde riolsleuf en de oprijlaan van Rijksstraatweg 139 ten oosten daarvan, terwijl aan de noordzijde een te handhaven rijbaan van rijplaten lag. Al met al was een oppervlak van 45 m (noord-zuid) bij 38 m (oost-west) beschikbaar voor onderzoek. Eventueel kon in westelijke richting worden uitgebreid, maar daar werden geen sporen verwacht.

Uiteindelijk werden er vier aaneengesloten sleuven aangelegd, alle vier van wisselende grootte (zie kaartbijlage). Per sleuf werden de sporen en de vondsten opnieuw genummerd (54 vondstnummers in totaal). De tekeningen (zes stuks) en foto's (45 stuks) werden daarentegen wel doorgenummerd over de vier sleuven. Het merendeel van de sporen werd handmatig gecoupeerd en afgewerkt (afb. 4.1). Slechts enkele greppels werden machinaal gecoupeerd en uitgeschaafd om vondsten te bergen. In het programma van eisen was bepaald dat - gelet op de beperkte middelen die voor het onderzoek beschikbaar waren - een bemonsteringsprogramma achterwege kon blijven. Desondanks zijn twee monsters genomen, namelijk uit een kuil in een kringgreppel rond een hooiberg (sleuf 1, vondstnummer 27) en uit een greppel (sleuf 3,

vondstnummer 11). Daarnaast werd tevens de vulling van een complete ingegraven pot (sleuf 1, vondstnummer 8) gezeefd. De vlakken werden afgezocht met een metaaldetector en ook tijdens het couperen en afwerken van de sporen werd deze gebruikt.

De eerste sleuf werd aangelegd in de middelste zone van het beschikbare terrein, aangezien hier in juli 1998 de sporen waren aangetroffen. Sleuf 1 was 36 m lang (noord-zuid) en 19 m breed (oost-west). Er werd slechts één vlak aangelegd, dat was gelegen op een hoogte van 0,15 m- tot 0,29 m- NAP aan de uiterste zuidzijde en tussen 0,20 m+ tot 0,26 m+NAP in de noordelijke helft van de sleuf. Er werden 39 sporen gedocumenteerd, evenals vele noord-zuid en oost-west georiënteerde ploegsporen van onbekende datering. Aan de noordzijde van de sleuf werden zeven sporen niet gecoupeerd vanwege tijdgebrek.

De tweede sleuf lag ten westen van sleuf 1 en was 19 m (noord-zuid) bij 10 m (oost-west) groot. Er werd één vlak aangelegd, gelegen op een hoogte van 0,30 m-NAP aan de zuidzijde tot 0,20 m+NAP aan de noordzijde. Afgezien van ploegsporen werden er tevens vier kleine, onduidelijke spoortjes aangetroffen, waarvan er twee werden gecoupeerd. Deze waren ondiep en bevatten geen vondstmateriaal. Er werd besloten niet verder uit te breiden in westelijke richting.

De derde sleuf bevond zich ten oosten van sleuf 1 en was 32 m (noord-zuid) bij 10 m (oost-west) groot. Het eerste vlak lag tussen de 0,21 m+ en 0,25 m+NAP, met alleen aan de uiterste zuidzijde een iets lager gelegen deel (0,11 m+NAP). Er werden 25 sporen aangetroffen, waarvan er

Afb. 4.1 Een van de handmatig gecoupeerde paalkuilen in sleuf 1. Het betreft de zuidoostelijke paalkuil van een zesroedige hooiberg.

één reeds tijdens de waarneming in juli 1998 was gedocumenteerd en gecoupeerd. Afgezien van drie opeenvolgende greppels waren nagenoeg alle sporen paalkuilen. Alle sporen werden handmatig gecoupeerd en afgewerkt. Alleen de greppels werden machinaal uitgeschaafd, nadat hier eerst handmatig een klein tweede vlak was aangelegd om de onderlinge fasering duidelijker in beeld te krijgen.

Op de laatste opgravingsdag werd tijdens het uitgraven van een van de bouwputten een klein vlak aangelegd ten noorden van sleuf 3. De diverse sporen in deze sleuf 4 werden door de opgravers gedocumenteerd. In het vlak van 12 m (noord-zuid) bij 9 m (oost-west) werden, afgezien van de greppels uit sleuf 3, twaalf sporen gedocumenteerd, waaronder enkele grote kuilen. Het vlak werd niet gewaterpast. Aangezien er op deze laatste opgravingsdag geen graafmachine beschikbaar was, werden slechts enkele kleine sporen handmatig gecoupeerd.

5 Sporen en structuren

(zie kaartbijlage)

De bodem ter hoogte van de vindplaats bestond uit kleiige afzettingen, behorende tot fase 1 van de Heldammer rivier. Bij het couperen van de sporen is de bodem tot een diepte van 0,70 m-NAP gedocumenteerd en geen enkele maal werd een zavel of zandpakket aangetroffen. Dit is in overeenstemming met eerdere waarnemingen, waaruit reeds was gebleken dat de top van de zanderige beddingafzettingen van de Heldammer rivier in fase 1 nergens hoger ligt dan 1,40 m-NAP. Wel werd een vegetatiehorizont (laklaag) aangetroffen, waarvan op basis van eerder onderzoek reeds bekend was dat deze in de top van de oeverafzettingen van fase 1 thuishoort. Deze horizont lag tijdens deze eerdere opgravingen op een hoogte van 0,50 m- tot 0,00 m NAP, wat neerkomt op een gemiddelde diepte van ca. 1 m onder maaiveld. Tijdens de huidige opgraving lag de bovenzijde van de 15-25 cm dikke laklaag op een diepte van 0,19 m- tot 0,30 m-NAP, terwijl de onderkant ervan lag tussen 0,26 m- en 0,42 m-NAP. Aangezien de hoogte van het maaiveld voorafgaand aan de opgraving ca. 0,65 m+ NAP bedroeg, lag de top van de laklaag hier 84 tot 95 cm onder.

In de zuidwesthoek van het opgravingsterrein werd op vlakniveau (max. 0,20 m+NAP) een noordwest-zuidoost georiënteerd zandpakket aangetroffen. Dit pakket bestaat uit beddingafzettingen uit fase 2 van de Heldammer rivier en dateert uit de eerste eeuw voor Chr. of de eerste drie eeuwen na Chr. Er zijn geen vondsten afkomstig uit deze beddingafzettingen. De top van het zandpakket lag waarschijnlijk net onder de recente bouwvoor. Deze bouwvoor bestond vermoedelijk uit oeverafzettingen van de Heldammer rivier uit fase 2. Tijdens dit onderzoek is niet vastgesteld op welke diepte de basis van het zandpakket was gelegen.

5.1 Het IJzertijd schervenmateriaal

In totaal zijn er 184 IJzertijdscherven gevonden, waaronder veertien randfragmenten. Ze hebben een gezamenlijk gewicht van ca. 1,3 kg. Het merendeel van de scherven was niet afkomstig uit een spoor, maar werd aangetroffen in het talud van de kort daarvoor gegraven sloot ten zuiden van de opgravingsgleuven (sleuf 0, vondstnummer 1; 91 scherven) of werd aangetroffen na het verwijderen van de bouwvoor tijdens het aanleggen van vlak 1 in sleuf 1 ter hoogte van de kringgreppel (sleuf 1, vondstnummer 5: 47 scherven en vondstnummer 12; één scherf). Van de overige 45 scherven zijn er drie afkomstig uit de

middeleeuwse greppel GR04 (sleuf 1, vondstnummers 14). De overige 42 scherven zijn alle afkomstig uit de kringgreppel (sleuf 1, vondstnummer 22; vier scherven, vondstnummer 24; 20 scherven; vondstnummer 25; vijf scherven) en zes (mogelijke) paalkuilen (dertien scherven) binnen en direct ten zuiden van deze kringgreppel.

Afgezien van de scherven uit het sloottalud ten zuiden van de opgraving zijn de IJzertijdscherven afkomstig uit een zone van slechts 10 bij 14 m. Centraal binnen deze zone ligt de kringgreppel, waaruit 29 IJzertijdscherven afkomstig zijn, terwijl middeleeuws vondstmateriaal hierin ontbreekt. Vandaar dat aan het begin van de opgraving rekening werd gehouden met een IJzertijd datering van deze kringgreppel. Uiteindelijk is deze echter als middeleeuws gedateerd vanwege de relatie met de middeleeuwse greppel die er omheen loopt en de vondst van een ingegraven pot van roodbakkend aardewerk, die vermoedelijk in de kringgreppel heeft gestaan. Ook voor de zes (paal)kuilen met IJzertijdscherven geldt dat er geen middeleeuws vondstmateriaal in werd aangetroffen. Vanwege hun ligging binnen de kromming van de middeleeuwse greppel en de aanwezigheid van paalkuilen met middeleeuws vondstmateriaal in sleuf 3, kan echter worden vermoed dat ook deze zes paalkuilen niet uit de IJzertijd dateren.

Een relatief grote hoeveelheid IJzertijdscherven (sleuf 1, vondstnummers 5 en 12; 48 scherven) werd aangetroffen in een natuurlijk kleipakket tijdens het aanleggen van en óp vlak 1 in sleuf 1. Vermoedelijk bevond dit aardewerk zich tijdens fase 1 van de Heldammer rivier op maaiveldniveau en werd het tijdens de reactiveringsfase 2 afgedekt door oeverafzettingen van de rivier. Aangezien de middeleeuwse sporen door deze kleilaag heen zijn gegraven, is de aanwezigheid van dit aardewerk in deze sporen eenvoudig te verklaren. Daarmee blijft onopgehelderd hoe deze IJzertijdscherven hier terecht zijn gekomen. Gezien de grote hoeveelheid aardewerk is het aannemelijk dat er in de directe omgeving van het opgravingsterrein in de IJzertijd bewoning heeft bestaan. De exacte locatie hiervan blijft vooralsnog echter onbekend.

5.2 De greppels

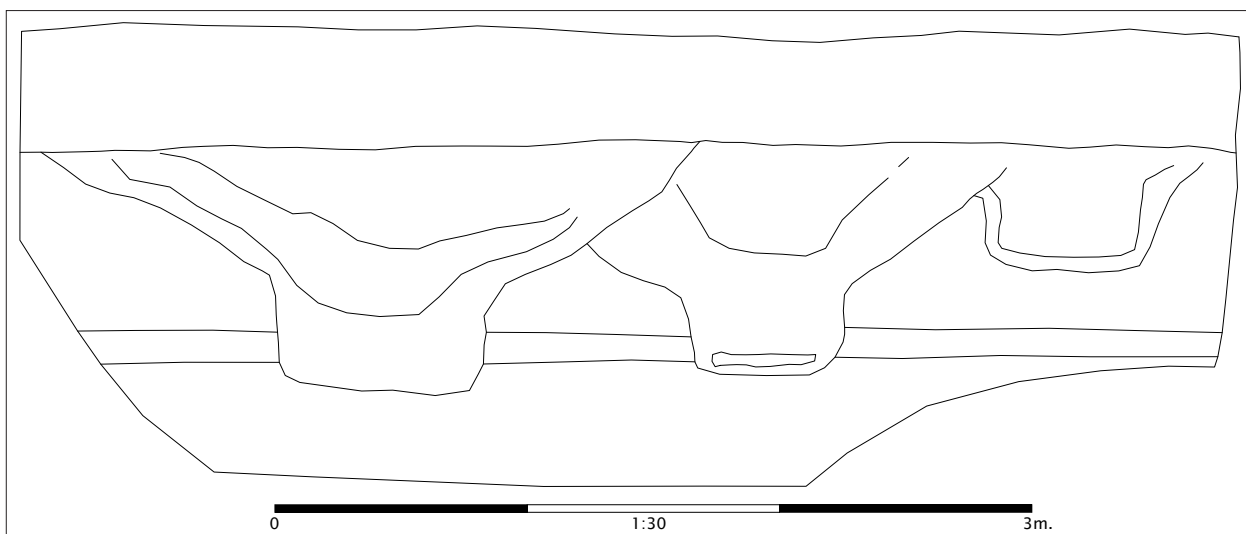
Tijdens de opgraving zijn vier greppels aangetroffen. Hiervan bevonden zich drie in de noordoosthoek van het onderzochte terrein (afb. 5.1).³² Op vlak 1 waren ze niet van elkaar te onderscheiden, als gevolg waarvan vóór het

noordprofiel van sleuf 3 een klein tweede vlak werd aangelegd. Op dit tweede vlak en in het noordprofiel waren de greppels wel van elkaar te onderscheiden en konden de onderlinge versnijdingen worden waargenomen.

De oostelijke greppel (GR01) was de oudste van de drie en werd alleen in sleuf 3 waargenomen. De breedte bedroeg ruim 1 m, die diepte was ongeveer 45 cm onder de bouwvoor. De greppel had twee vullingslagen, waarvan de onderste dun en relatief schoon was. De bovenste vulling bestond uit zwart-grijze klei met een grote hoeveelheid houtskool. In vergelijking met de andere twee greppels bevatte de vulling van GR01 echter relatief weinig aardewerkscherven, namelijk acht kogelpotscherven en twee Paffrathscherven.³³ Dit aardewerk kan niet nauwkeuriger gedateerd worden dan elfde- en/of twaalfde-eeuws. In de kleine uitstulping aan de oostzijde van sleuf 4 was deze greppel GR01 niet aanwezig. Mogelijk boog de greppel af

in oostelijke richting of had deze direct ten noorden van het gedocumenteerde profiel een einde. Het kan echter niet worden uitgesloten dat het spoor geen greppel is, maar bijvoorbeeld een kuil.

Greppel GR01 werd versneden door greppel GR02, die aanzienlijk breder en dieper was. De onderzijde van de greppel lag op een diepte van ca. 80 cm onder de bouwvoor, de breedte bedroeg zo'n 2,30 m. Hij had twee vullingslagen, waarvan de onderste lichtgrijs-bruin gevlekt was en weinig materiaal bevatte. Net als bij GR01 bestond de bovenste vulling uit een zwartgrijs pakket vuile klei. Bij GR02 kwam hier echter een grotere hoeveelheid aardewerk uit, namelijk 137 scherven.³⁴ Hiertussen bevond zich onder meer een randfragment van een kan van witbakkend Maaslands aardewerk (van na 1175) en een proto-steengoedachtige Pingsdorfscherf die vermoedelijk rond 1200 gedateerd moet worden. In de kleine uitstulping aan

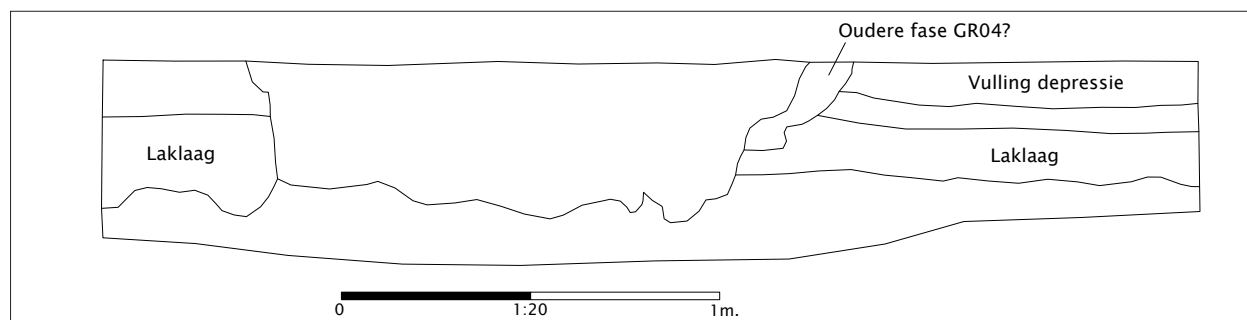

Afb. 5.1 De greppels GR01 t/m GR03 zichtbaar in vlak 2 en in het bovenste gedeelte van het noordprofiel van sleuf 3 (foto). Duidelijk zichtbaar is de vuile vulling van met name de greppels GR01 (rechts) en GR02 (midden). In de tekening is het volledige profiel over de greppels weergegeven. Onderin de vulling van greppel GR02 is een dunne laag laklaagklei aanwezig. Vermoedelijk hebben de greppels een twaalfde-eeuwse boerderij omgeven, die vlak ten noord-oosten van het opgravingsterrein gelegen moet hebben.

de oostzijde van sleuf 4 werd vermoedelijk de noordelijke kopse kant van de greppel aangetroffen.

De derde en laatste van de drie greppels (GR03) versneed greppel GR02 en bevond zich aan de westzijde. Dit was de breedste (ca. 2,80 m) en diepste (ca. 90 cm onder de bouwvoor) van de drie. De greppel kon over een totale lengte van 20 m worden gevolgd. GR03 had drie vul-lingslagen, die aanzienlijk minder houtskool bevatten dan die in de andere twee greppels. Wel kwam er een grote hoeveelheid schervenmateriaal uit de greppel, namelijk 141 scherven.³⁵ Hiertussen bevonden zich manchetranden van witbakkend Maaslands aardewerk uit het tweede en derde kwart van de twaalfde eeuw. Er werd eveneens een Paffrath-rand met een groef aan de bovenzijde aangetroffen (afb. 6.1, vnr. 19). Deze randvorm hoort thuis aan het einde van de twaalfde eeuw.³⁶ Ook werden er twee Pingsdorfsscherven aangetroffen, die waarschijnlijk rond 1200 gedateerd moeten worden. Er lijkt geen groot verschil in datering tussen greppel GR02 en GR03 te bestaan. Van greppel GR03 kon worden vastgesteld dat deze aan de zuidzijde afboog in oostelijke richting. Uit de vulling is een grondmonster genomen (vondstnummer 11), dat werd uitgezeefd. Het monster leverde nagenoeg geen klein vondstmateriaal op en is daarom niet nader onderzocht.

In sleuf 1 en 3 werd een gebogen greppel aangetroffen, die over een afstand van ruim 42 m kon worden waargenomen (GR04). De grootste breedte bedroeg ca. 2,10 m en bevond zich halverwege de greppel. Naar de beide uiteinden toe versmalde de greppel zich tot 30 á 40 cm. Deze uiteinden waren niet alleen smaller, maar eveneens ondieper dan het centrale deel. In het midden bevond de bodem van de greppel zich namelijk tussen 0,44 m- en 0,48 m-NAP, terwijl deze zich aan beide uiteinden tussen 0,06 m- tot 0,31 m-NAP bevond. De greppel is zes maal gecoupeerd en telkens bleek de vulling te bestaan uit één homogeen pakket van donkergrijze, enigszins vuile klei (afb. 5.2). Slechts in een coupe aan de noordzijde lag er een vulling van schone lichtbruin-donkergrijze klei op dit pakket. Het is niet duidelijk of deze schone vullingslaag duidt op een uitgraving van dit deel van de greppel. In totaal zijn zeven vondstnummers afkomstig uit deze greppel, die in totaal acht middeleeuwse scherven, 39 botfragmenten, veertien natuursteenfragmenten en één ijzeren object bevatten.³⁷ Het zeer gecorrodeerde ijzeren object is mogelijk een hooivork.³⁸ De scherven dateren grotendeels uit de twaalfde eeuw. Een worstoor van roodbakkend aardewerk (afkomstig bovengronds uit de greppel) kan vermoedelijk echter niet eerder dan 1250 worden gedateerd en bepaalt daardoor de einddatering van de greppel. In twee coupes aan de zuidzijde was een mogelijke voorloper

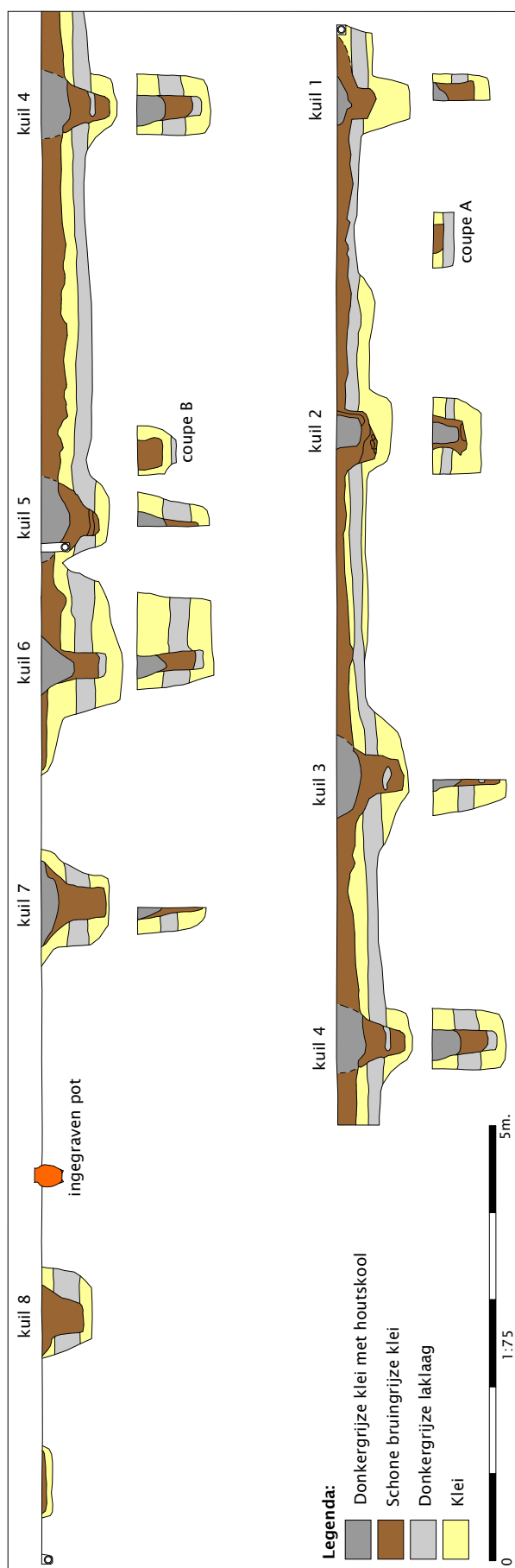
Afb. 5.2 Coupe over greppel GR04. Rechts van deze donkergrijs gevulde greppel is de bruine vulling van een mogelijke voorloper zichtbaar. Deze oudere greppel versnijdt de vulling van een ondiepe depressie, waarvan de ouderdom onduidelijk is. Duidelijk zichtbaar is de laklaag, behorend tot fase 1 van de Heldammer rivier.

Ook de vulling en de doorsnede van de depressie lijken te duiden op een natuurlijke oorsprong.

In het midden van sleuf 1 werd een concentratie kleine kuilen en paalkuilen aangetroffen. Op basis hiervan kan een zesroedige hooiberg met een diameter van 7,5 m worden gereconstrueerd, waarvan de zuidwestelijke paal niet werd waargenomen (afb. 5.3). De kuilen hadden een grootte van 35 bij 45 tot 70 bij 80 cm. De bodem van de kuilen lag op een diepte van 0,05 m- tot 0,28 m-NAP, wat neerkomt op een diepte van 70 tot ruim 90 cm onder maaiveld. In twee paalkuilen was een paalkern met een breedte van 14 en 28 cm zichtbaar (zie ook afb. 4.1). Uit de meest noordelijke paalkuil kwamen vijf IJzertijscherven, de overige kuilen waren vondstloos.

Rond de hooiberg lag een kringgreppel, die aan de west- en noordzijde werd omgeven door greppel GR04. De kringgreppel had een diameter van 9,4 tot 9,9 m en een breedte van 20 tot 55 cm (afb. 5.3). Aan de oostzijde werd een deel niet waargenomen. Aangezien het vlak hier niet dieper lag dan elders, moet dit een gevolg zijn van een ondieper gedeelte in de kringgreppel. De kringgreppel is

Afb. 5.3 De zesroedige hooiberg en de kringgreppel in sleuf 1. Bij het couperen van de kringgreppel kwamen acht diepe kuilen aan het licht. Het oostelijk deel van de kringgreppel was waarschijnlijk ondiep en werd als gevolg niet aangetroffen. Een roodbakkende pot was waarschijnlijk in de bodem van de kringgreppel ingegraven en diende voor het vangen van muizen ter bescherming van het in de hooiberg opgeslagen gewas

Afb. 5.4 Lengtecoupe en twee dwarscoupes over de kringgreppel en diverse (halve en hele) dwarscoupes over de diepe kuilen in de kringgreppel.

Afb. 5.5 Twee kwartcoupes over de kuil 2 (boven) en 4 (onder) behorend tot de kringgreppel. Kuil 4 heeft onderin de typische band van laklaagklei, die in vijf van de acht kuilen werd aangetroffen. Het is goed te zien dat de kuilen door de laklaag heen werden gegraven.

Afb. 5.6 De gecoupeerde kringgreppel, gezien vanuit het oosten. Bij iedere kuil is een jalon geplaatst, waardoor de grote verschillen in onderlinge afstand duidelijk worden. Tussen kuil 7 en 8 (vooraan) bedroeg de afstand 5,35 m, terwijl deze tussen kuil 5 en 6 (rechts) slechts 1,57 m bedroeg.

onderzocht met behulp van een lengtecoupe en diverse dwarscoupes (afb. 5.4). Hierin was zichtbaar dat de bodem ervan licht golfde en lag op een diepte van maximaal 30 cm onder vlakniveau. Het grootste deel van de bodem lag op een diepte van 0,04 m- tot 0,14 m-NAP, wat neerkomt op een diepte van 70 tot 80 cm onder maaiveld. Aan de oostzijde lag het vlak rond 0,12 m+NAP en van het ontbrekende deel van de kringgreppel moet de bodem dus hoger hebben gelegen. Dit komt neer op een diepte van maximaal 53 cm onder maaiveld.

Bij het couperen van de kringgreppel kwamen zeven diepe kuilen tevoorschijn (afb. 5.3 t/m 5.6). Op basis hiervan werd geconcludeerd dat ook één van de reeds eerder gecoupeerde kuilen aan de oostzijde tot deze zelfde structuur heeft behoord, aangezien deze exact in de geprojecteerde baan van het niet waargenomen deel valt en bovendien overeenkomstige kenmerken vertoonde. De bodem van de acht kuilen lag op een diepte van 0,48 m- tot 0,62 m-NAP, wat neerkomt op een diepte van ca. 1,13 m tot 1,27 m onder huidig maaiveld. De breedte van de onderkant van de kuilen (gemeten in de lengterichting van de kringgreppel) lag tussen de 25 tot 35 cm. Naar boven toe verbreedden de kuilen zich tot 60 á 80 cm. In de halve en hele dwarscoupes over de kuilen (dat wil zeggen haaks op de kringgreppel) was de breedte echter aanzienlijk kleiner: 20 cm onderin en maximaal 35 cm bovenin. De kuilen waren haaks op de oriëntatie van de kringgreppel

dus aanzienlijk steiler ingegraven. Bij de helft van de kuilen kon worden aangetoond dat ze gelijktijdig met de kringgreppel werden gegraven. De onderlinge afstand tussen de acht kuilen vertoonde grote verschillen en lag tussen 1,57 m en 5,35 m (met een gemiddelde van 3,67 m).

De kuilvullingen vertoonden grote overeenkomsten. De onderste helft bestond uit een homogeen pakket schone, bruinigrijze klei. Deze klei kwam overeen met die in de vulling van de kringgreppel en in het merendeel van de coupes ging de kringgreppel dan ook naadloos over in de kuil. In vijf gevallen bevond zich in de bruinigrijze kleivulling van een kuil een dunne band laklaagklei. Twee maal bevond de laklaagvulling zich helemaal onderin de kuil, in drie gevallen bevond het zich halverwege de bruinigrijze vullingslaag. Van de acht kuilen hadden er zeven bovenin een donkergrijze, iets houtskoolrijke kleivulling. In de meeste gevallen lag de onderkant van deze donkere vulling net iets dieper dan de onderzijde van de kringgreppel.

Tussen kuil 7 en 8 werd een complete ingegraven pot van roodbakkend aardewerk³⁹ gevonden (afb. 5.7 en 6.2). Deze bevond zich exact in de geprojecteerde baan van het ontbrekende kringgreppeldeel. Van andere opgravingen is bekend dat kringgreppels voorzien konden zijn van één of meerdere ingegraven potten.⁴⁰ Muizen die in de

kringgriepel terechtkwamen belandden uiteindelijk in zo'n ingegraven pot, waar ze vervolgens verdronken of verhongerden. Op deze manier werd het gewas dat opgeslagen lag binnen de kringgriepel beschermd tegen ongedierte. In veel van deze zogenaamde 'muizenpotten' zijn dan ook muizenbotjes gevonden, soms meer dan 500.⁴¹ Van de pot van de Rijkstraatsweg is de inhoud gezeefd, maar deze bleek geen muizenbotjes te bevatten. Dat is echter ook bij andere ingegraven potten vastgesteld en vermoedelijk werden de dode muizen regelmatig verwijderd. De pot dateert op z'n vroegst uit de eerste helft van de veertiende eeuw en vormt samen met een worstoor van roodbakkend aardewerk bovenin de griepel rond de kringgriepel de jongste vondst van de opgraving. Het verschil in datering van deze pot en de einddatering van het overige materiaal bedraagt ruim een eeuw. Mogelijk vormde de kringgriepel met daarin de pot een latere toevoeging aan een reeds langer bestaande hooiberg, die in dat geval meer dan 100 jaar oud moet zijn geweest. Een dergelijke ouderdom is voor een hooiberg echter niet vreemd en wordt bij voorbeeld in het Gelderse rivierengebied nog steeds waargenomen.⁴²

Een middeleeuwse tasberg?

De functie van de kringgriepel met de acht kuilen is niet duidelijk. Het is aannemelijk dat de kringgriepel een functie heeft gehad in relatie tot de zesroedige hooiberg daarbinnen. Vanwege de grote diepte en de steile insteek (met name in de dwarscoupes) ging in eerste instantie de gedachte uit naar paalkuilen als onderdeel van een wand. In dat geval zou er sprake kunnen zijn van hooiberg met daaromheen een wand. Hooibergen met een hooggelegen

tasvloer en een wand rondom (zodat onder de vloer een afgesloten ruimte ontstaat die dienst deed als stal of werd gebruikt voor de opslag van gereedschappen of andere zaken) zijn veel voorkomend (afb. 5.8). Ze worden tasbergen genoemd en werden soms uitgebouwd met zogenaamde aanleunschuren. In dat geval worden ze aangeduid met de naam 'steltenberg'. Voor een interpretatie van de kringgriepel met de acht kuilen als behorend tot een wand van een tasberg pleit de sterke ruimtelijke relatie tussen de kringgriepel en de zesroedige hooiberg daarbinnen. Het is zeer aannemelijk dat beide fenomenen in relatie tot elkaar hebben gefunctioneerd. Tussen de kuilen 5 en 6 bevond zich de kleinste afstand (1,57 m) en mogelijk kan hierin een toegangspartij tot het benedenvertrek worden herkend. In dat geval lag deze toegang in de noordoosthoek. Aangezien er aanwijzingen zijn dat de boerderij ten noordoosten van de griepels GR01 tot en met GR03 lag, was de toegang tot de tasberg in dat geval hierop georiënteerd. Een toegang tot de tasberg aan de noord- of westzijde zou niet logisch zijn geweest gezien de kleine afstand tussen de kringgriepel en de ronde griepel GR04 daaromheen.

Een aantal zaken pleit echter tegen een interpretatie van de kringgriepel met de acht kuilen als onderdeel van de wand van een tasberg. Bij een tasberg was de wand van de benedenruimte bevestigd aan de roeden van de hooiberg zelf. Het lijkt weinig logisch om voor deze wand een kringgriepel te graven en nieuwe palen te plaatsen. Bovendien stond in dat geval de wand niet direct tegen de hooiberg aan, waardoor de benedenruimte niet geheel was afgesloten. Bovendien vertoonde alleen kuil 2 een

Afb. 5.7 De ingegraven pot, gezien vanuit het zuidwesten. De pot van roodbakkend aardewerk was voorzien van enkele kleine spetters glazuur en dateert vermoedelijk uit de eerste helft van de veertiende eeuw. Alhoewel de pot geen muizenbotjes bevatte, heeft deze vermoedelijk toch gediend voor het vangen van muizen om de inhoud van de hooiberg te beschermen tegen ongedierte. Vermoedelijk was de pot ingegraven in de bodem van de kringgriepel, die aan deze zijde relatief ondiep was en daardoor op dit punt niet meer werd waargenomen

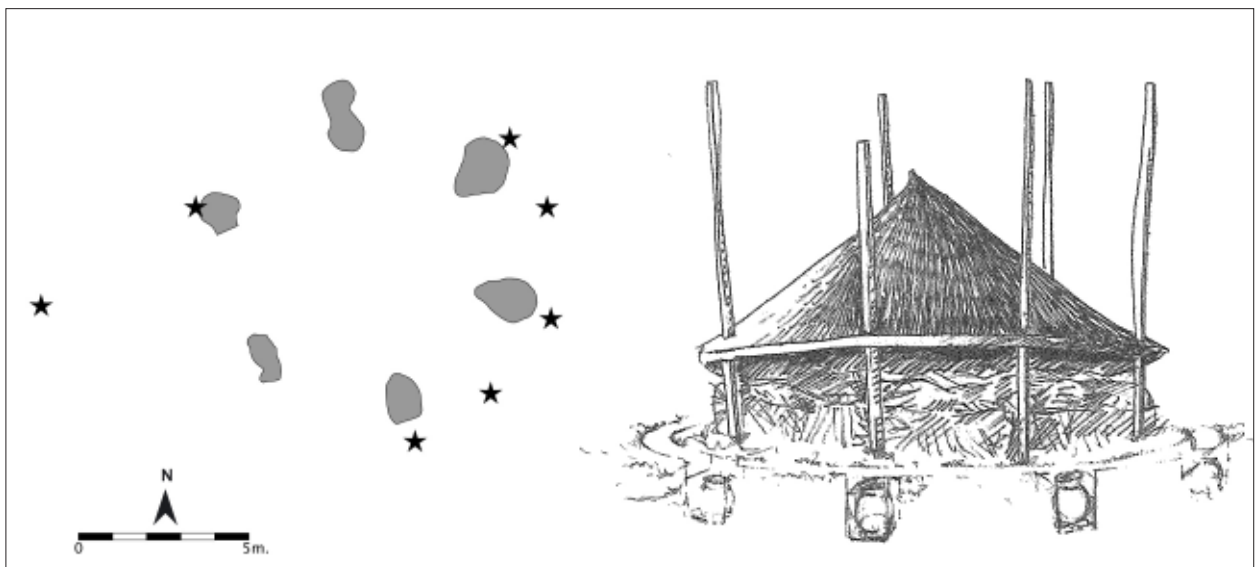

Afb. 5.8 Reeks hooibergen aan de achterweg te Genemuiden in 1932. Genemuiden was een vissersdorpje aan de Zuiderzee. Langs de rand van het stadje lagen aan de Achterweg wel meer dan 100 hooibergen. Een deel hiervan bestaat uit zogenaamde tasbergen. (Bron: Het Nederlands Hooibergmuseum: www.hooiberg.info)

mogelijke paalkern. De andere kuilen hadden wel bijna alle een donkere vullingslaag bovenin, maar deze was te ondiep en te breed om als paalkern geïnterpreteerd te kunnen worden. Daar komt bij dat de onderlinge afstand tussen de kuilen sterk varieerde, wat weinig logisch is bij de constructie van een wand. Bovendien bedroeg de maximale afstand tussen twee kuilen (kuil 7 en 8) maar liefst 5,35 m en het is moeilijk voor te stellen hoe een wand waarvan de staanders dusdanig ver uit elkaar stonden, was geconstrueerd. Daarnaast is bij een interpretatie van de kuilen als onderdeel van een wand van een benedenvertrek de functie van de kringgreppel niet duidelijk. De wand zou enigszins ingegraven geweest kunnen zijn, maar een ingravingsdiepte van 80 cm is niet aannemelijk.

Al met al kan worden geconcludeerd dat er vermoedelijk geen palen hebben gestaan in de acht kuilen van de kringgreppel. Toch moeten ze een functie in directe relatie tot de kringgreppel hebben gekend. Het is het meest aannemelijk dat de kuilen – net als de ingegraven

pot - hebben gediend voor het vangen van muizen en ratten ter bescherming van het gewas dat lag opgeslagen in de hooiberg. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat muizen gevangen konden worden met behulp van slechts deze kuilen, aangezien zij hier vermoedelijk eenvoudig uit konden klimmen. Gezien het ontbreken van aardewerkscherven in de vulling van de kuilen mag worden geconcludeerd dat er geen potten waren ingegraven. Daarom kan worden vermoed dat in de kuilen voorwerpen hebben gestaan die dezelfde functie als de ingegraven pot vervulden, maar tegelijkertijd geen spoor hebben achtergelaten in de bodem. Het voorwerp dat hiervoor het best in aanmerking lijkt te komen is een houten emmer. Deze kunnen zijn verwijderd of weggerot als gevolg van de ligging boven permanent grondwaterniveau. Voor de hooiberg met een kringgreppel vol met muizen vallen bestaat een parallel in de opgraving De Stenen Kamer in Kerk-Avezaath (afb. 5.9). Hier werd onder meer een zesroedige hooiberg met een diameter van ca. 9 m aangetroffen, daterend uit de periode 1225-1275.⁴³ Direct

Afb. 5.9 Plattegrond en reconstitutietekening van een zesroedige hooiberg van de opgraving De Stenen Kamer in Kerk-Avezaath (spieker 11). Rond de hooiberg met een diameter van ca. 9 m werd een cirkel van negen ingegraven potten (niet alle afgebeeld) aangetroffen, waarvan er drie muizenbotjes bevatten. De potten waren vermoedelijk ingegraven in de bodem van een (niet aangetroffen) kringgreppel en dienden zo ter bescherming van het in de hooiberg opgeslagen gewas tegen muizen en ander ongedierte. (Bron: Botman en Kenemans 2001, 97-98)

rondom de paalkuilen van de hooiberg werd een cirkel van negen ingegraven potten aangetroffen, waarvan er drie muizenbotjes bevatten. De randen van de potten bevonden zich in de bouwvoor. De bijbehorende kringgreppel (waarvan de onderzijde gelijk viel met de bovenzijde van de potten) werd niet aangetroffen en moet volledig in de bouwvoor zijn opgenomen. In de meeste gevallen hadden de potten een onderlinge afstand van 4 tot 5 m, alhoewel er ook twee uitzonderingen van 9 en 12 m waren. Van de negen potten waren er twee van kogelpotaardewerk, drie van grijsbakkend aardewerk en vier van Elmpt-aardewerk. Ze moeten zijn ingegraven tussen 1275 en 1350 en vormen dus vermoedelijk een latere toevoeging aan een reeds langer bestaande hooiberg. De overeenkomsten van deze hooiberg met die langs de Rijksstraatweg is gelegen in het aantal roeden, het aantal muizenvallen (negentien potten versus mogelijk acht houten emmers en één pot) en de mogelijkheid dat de kringgreppels een latere toevoeging vormen rondom een oudere hooiberg.

5.4 Overige sporen

Direct ten oosten van de kringgreppel lag een ca. 4 m brede zone waarin geen sporen werden aangetroffen. Kennelijk lag de hooiberg enigszins gescheiden van de overige bijgebouwen op het erf. Aan de oostzijde van sleuf 1 en in sleuf 3 en 4 werden diverse kleine kuilen aangetroffen. Een groot deel hiervan had een duidelijke paalkern en waarschijnlijk moeten ook de overige als paalkuilen geïnterpreteerd worden. De functie van het merendeel van deze paalkuilen is niet duidelijk. Vermoedelijk

behoren ze tot diverse kleine spiekers, die één- of tweepalig kunnen zijn geweest. Dergelijke kleine spiekers zijn zelden met zekerheid te herkennen en blijven daarom archeologisch gezien nagenoeg altijd buiten beeld. In de paalkuilen in sleuf 3 kan echter wel een vierpalige spieker worden herkend, waarvan de afmetingen 2,40 bij 3,05 m bedroegen (zie kaartbijlage). Van drie paalkuilen lag de bodem op een diepte tussen 0,05 m+ en 0,11 m+NAP (ca. 55 tot 60 cm onder maaiveld), terwijl die van de noordelijke paal op 0,28 m+NAP was gelegen. De noordelijke en zuidelijke paalkuil hadden geen paalkern, maar bevatten wel een grote hoeveelheid verbrande leem in de vulling. Mogelijk duidt dit er op dat deze spieker ooit is afgebrand, waarna de zuidelijke en noordelijke paal werden uitgegraven voor hergebruik, waarbij de verbrande leem van de spieker in de kuilen terecht kwam.

Direct ten zuiden van de kringgreppel werd een aantal kleine sporen aangetroffen, waarvan er één een duidelijke paalkern had. Bovenin de vulling van deze paalkern werd een grote hoeveelheid witte slakken aangetroffen (afb. 5.10). Het is niet duidelijk om wat voor soort slakmateriaal het gaat. Bovendien kan niet worden vastgesteld wat de functie van deze paalkuil en de kuilen eromheen is geweest. Datzelfde geldt voor een aantal kleine paalkuilen binnen de kringgreppel. Aangezien enkele hiervan dicht bij één van de hooibergpaalkuilen waren gelegen, betreft het mogelijk reparatiepalen van de hooiberg.

Aan de noordzijde van sleuf 1 en in sleuf 4 werden diverse kuilen aangetroffen, die vanwege hun grootte niet als paalkuil geïnterpreteerd kunnen worden. Vanwege

Afb. 5.10 Coupe over paalkuil ten zuiden van de kringgreppel. Bovenin de paalkern werd een grote hoeveelheid wit slakmateriaal aangetroffen. Het is niet duidelijk om welk soort slakmateriaal het gaat.

tijdgebrek zijn slechts twee kuilen gecoupeerd, beide gelegen in sleuf 1. Een vierkante kuil direct ten noorden van greppel GR04 had een diepte van slechts 20 cm onder vlakniveau (60 cm onder maaiveld) en bevatte zeven scherven kogelpot- en Paffrath aardewerk. Een tweede kuil in de noordoosthoek van sleuf 1 had een diepte van 82 cm onder vlakniveau (1,25 m onder maaiveld) en bevatte slechts één kogelpotscherf. De functie van beide kuilen is niet duidelijk. Ten westen van greppel GR04 werden vier kleine, ondiepe verkleuringen waargenomen. Deze waren moeilijk zichtbaar en zijn vermoedelijk post-middeleeuws. Greppel GR04 zou wel eens de grens van het erf kunnen hebben gevormd.

6 De vondsten

Er zijn in totaal 54 vondstnummers uitgedeeld, die aardewerk, dierlijk botmateriaal, natuursteen, verbrande leem, Romeinse dakpanfragmenten, slakmateriaal, metalen voorwerpen en twee grondmonsters bevatten. Er werden geen baksteenfragmenten, munten en glas aangetroffen.

6.1 Het aardewerk

De opgraving heeft in totaal 651 scherven opgeleverd, waarvan 577 wand-, 66 rand-, vier bodem-, drie oor- en een tuitfragment. Er werden zes aardewerksoorten onderscheiden, namelijk IJzertijdaardewerk, kogelpotaardewerk, Paffrath, witbakkend Maaslands, Pingsdorf en roodbakkend aardewerk. Zeventien scherven werden gevonden bij de aanleg van sleuf 1. Dit is merendeels postmiddeleeuws aardewerk, dat hier buiten beschouwing zal blijven.

Het IJzertijdaardewerk (E. Taayke)

Het IJzertijdaardewerk bestaat uit 184 scherven, waarvan veertien rand- en 170 wandfragmenten (zie tabel 6.1). Van de scherven is 98% met potgruis gemagerd, drie maal organisch en één maal met verbrand bot. Van één randfragment kon worden vastgesteld dat deze heeft behoord tot een schaal. De rest bestaat vermoedelijk uit driedelige potvormen met eenvoudige, verdikt-afgeronde randen. Het oppervlak is vrijwel altijd mat en is soms ruw en soms besmeten. Van de wandfragmenten zijn er 25 versierd met behulp van zeven verschillende technieken. De waargenomen versieringstechnieken zijn: Kammstrich, 'seitl. Wulst', tranenlijn, groeven, kerven, indrukken en nagelindrukken.⁴⁴ Van de randfragmenten hebben er vier een versiering, bestaande uit indrukken tegen de rand en één maal kartels op de hals.

Aangezien vrijwel alle scherven zijn gemagerd met potgruis is een datering in de midden IJzertijd of het begin van de late IJzertijd mogelijk. Deze laatste datering is het meest aannemelijk. De vormgeving van de randen en de voorkomende versieringstechnieken - in combinatie met het niet al te hoge versieringspercentage - duiden namelijk op de Broekpolder II-stijl uit de Late IJzertijd, zoals die door Van Heeringen is geformuleerd.⁴⁵

Middeleeuws aardewerk

Het middeleeuwse aardewerk bestaat uit 441 scherven. Hiervan zijn er 41 scherven witbakkend Maaslands aardewerk, waarvan 32 wand-, drie bodem-, vijf randfragmenten en een lintoor. Drie randen behoren tot een kan

en dateren van na 1175. Hiervan zijn er twee afkomstig uit greppel GR02 (sleuf 3, vondstnummer 13). Uit greppel GR03 - die gezien de versnijding jonger is dan GR02 - komen twee manchetranden en een lintoor, alle daterend uit de periode 1125-1175. Deze scherven zijn mogelijk opspit uit greppel GR02. De bodemfragmenten bestaan uit twee lensbodems en één platte bodem van vermoedelijk een kan. Deze laatste is afkomstig uit greppel GR04 en dateert van na 1175.

Er zijn 160 Paffrathscherven gevonden, waarvan 29 rand- en 131 wandfragmenten. Het merendeel van de randfragmenten kan worden omschreven als 'een vierkante rand met een groef aan zowel binnen- als buitenzijde zodat vaak een scherp, dakvormig afgeschuind profiel is ontstaan'.⁴⁶ Over het algemeen lijkt dit randtype in de late twaalfde of vroege dertiende eeuw gedateerd te moeten worden. Datzelfde geldt voor een rand met een groef bovenop de lip, waarvan er twee werden aangetroffen (afb. 6.1, nr. 5). Hiervan is er een afkomstig uit een paalkuil aan de zuidzijde van sleuf 3 en een uit greppel GR03.

De 90 Pingsdorfscherven bestaan uit 83 wand-, vier rand-, een bodem-, een tuit- en een oorfragment. Van de wandfragmenten zijn er zes opvallend hard gebakken, waardoor ze neigen naar een proto-steengoedbaksel en gedateerd moeten worden rond 1200. Ze zijn afkomstig uit greppel GR02 (sleuf 3, vondstnummer 13), uit greppel GR03 (sleuf 3, vondstnummer 17) en uit een klein kuiltje in sleuf 4 (vondstnummer 4). Van de randfragmenten is een blokvormige, naar binnen afgeschuinde rand weergegeven in afb. 6.1 (nr. 1). Dergelijke randen zijn gedurende de gehele looptijd van het Pingsdorf vervaardigd.⁴⁷

In totaal zijn 149 scherven kogelpotaardewerk gevonden, waarvan zestien rand- en 133 wandfragmenten. De randen bestaan uit verschillende typen, waaronder een vierkante rand, een vierkante rand met dekselgeul, een vierkante rechtopstaande rand met dekselgeul en een ronde rand. De vierkante randen vormen overduidelijk de meerderheid en een groot aantal is voorzien van een dekselgeul. Deze twee gegevens duiden op een vermoedelijke datering in de twaalfde eeuw.⁴⁸ Een kogelpotrand heeft een opvallend wijduitstaande rand met twee scherpe overgangen van de schouder naar de hals en van de hals naar de lip (sleuf 4, vondstnummer 1, afb. 6.1, nr. 3). Een dergelijk type moet in de dertiende of zelfs veertiende eeuw gedateerd worden. Geen van de wandfragmenten had echter een versiering van vingervegen of bezemstreken. Beide

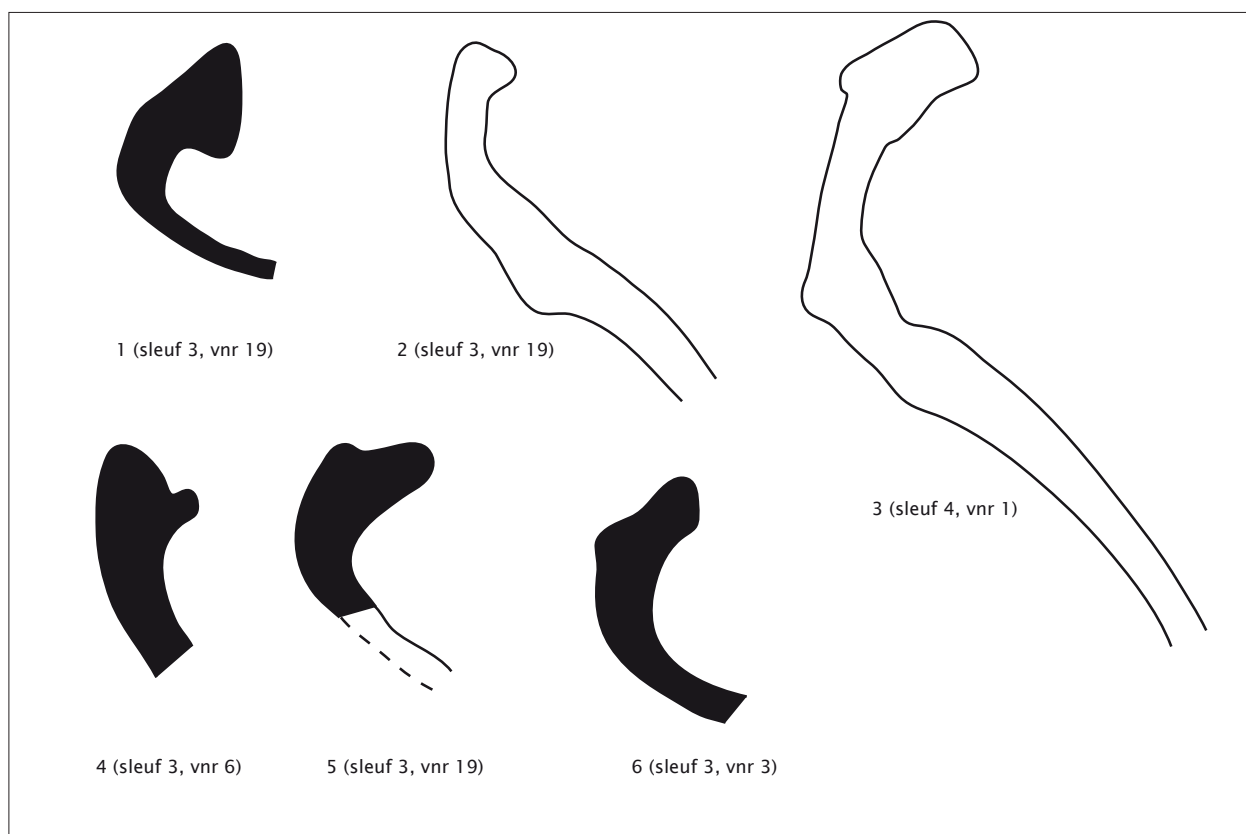
sleuf	vnr	aantal	wand/rand	magering	oppervlak	randversiering	wandversiering	randvorm	geleding	opmerking	datering	typen
0	1	1	wb	pot							YT	
0	1	12	gruis								YT	
0	1	1	w	verbr. bot							YT	
0	1	1	w	org							YT	
0	1	47	w	pot							YT	
0	1	1	w	indet							YT	
0	1	2	w	pot	besmeten						YT	
0	1	2	w	pot			kammstrich				YT	
0	1	2	w	pot			seitl. wulst				LYT	Broekp. II
0	1	4	w	pot			tranenlijn				LYT	Broekp. II
0	1	6	w	pot			groeven				LYT	Broekp. II
0	1	1	r	pot				afgeplat	1	schaal	YT	
0	1	8	r	pot				afgerond	3		LYT	
0	1	1	r	pot		kartel			3		LYT	
0	1	1	r	pot		indruk-aan			3		LYT	
0	1	1	r	pot		indruk-aan	kerven		3		LYT	Broekp. II
1	5	1	gruis									
1	5	31	w	pot							YT	
1	5	4	w	pot	ruw/besmeten?						YT	
1	5	1	rw	pot		indruk-aan	tranenlijn				LYT	Broekp. II
1	5	1	r	pot					3			
1	5	7	w	pot			indrucken				YT	Broekp. II
1	5	2	w	pot			nagels				YT	Broekp. II
1	12	1	w	pot							YT	
1	14	2	w	pot							YT	
1	14	1	w	org							YT	
1	16	1	w	pot							YT	
1	17	1	w	pot							YT	
1	18	1	w	pot								
1	20	5	w	pot							YT	
1	21	4	w	pot	streperig						YT	
1	22	3	w	pot							YT	
1	22	1	w	pot	glad						YT	
1	24	11	w	pot	hobbelig						YT	
1	24	8	w	pot							YT	
1	24	1	w	pot	besmeten?						YT	
1	25	4	w	pot							YT	
1	25	1	w	org?							YT	
3	2	1	w	pot							YT	

Tabel 6.1 Het ijzertijdaardewerk.

versieringsmotieven komen voor vanaf de late twaalfde eeuw, maar zijn vooral in de dertiende eeuw populair. Dit lijkt te betekenen dat de bewoning niet lang in de dertiende eeuw doorgelopen kan hebben. Het ontbreken van proto-steengoed bevestigt dit vermoeden.

Het roodbakkend aardewerk bestaat uit een worstoor bovenuit de vulling van greppel GR04 (sleuf 1, vondstnummer 6) en een ingegraven pot (sleuf 1, vondstnummer 8). Deze laatste heeft een hoogte van 31,5 cm en een diameter van 27 cm (afb. 5.7 en 6.2). De pot staat op drie hoge standlobben en heeft zowel aan de binnen- als buitenzijde een enkele streep glazuur. De pot vertoont

geen enkel gebruiksspoor en lijkt ongebruikt te zijn ingegraven. Op basis van onder meer de hoge standlobben zou volgens S. Ostkamp (Archeospecialisten) een datering tussen 1375 en 1450 aannemelijk zijn. Een roodbakkende pot van de opgraving van Huis te Vleuten heeft echter een vergelijkbaar randprofiel en dateert uit de eerste helft van de veertiende eeuw.⁴⁹ Gezien het overige aardewerk is dat ook voor de pot van de Rijksstraatweg de meest waarschijnlijke datering.

Afb. 6.1 Een Pingsdorfrand (1), twee kogelpotranden (2 en 3) en drie Paffrathranden (4 t/m 6). (tekeningen: L. Dielemans)

Afb. 6.2 De ingegraven roodbakkende pot na restauratie (sleuf 1, vondstnummer 8) (foto: Archeospecialisten, tekening: M. Hoppel)

6.2 Het dierlijk botmateriaal

(L. Dielemans)

Het verzamelde botmateriaal bestaat voor het grootste deel uit splinters en fragmenten, die niet te determineren waren. Het grootste deel van de vondsten is afkomstig uit de vier greppels. Een kuil onderin de kringgreppel van de hooiberg bevatte een paardenkies. Het overige botmateriaal is afkomstig uit andere paalkuilen en kuilen verspreid over het opgravingsterrein.

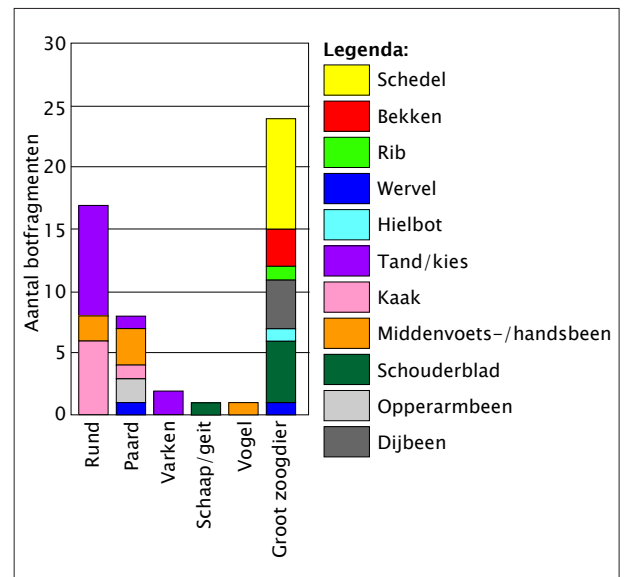
Het verzamelde botmateriaal bestaat uit 182 fragmenten, waaronder slechts enkele complete botten. Dit is een zeer beperkt aantal, zeker gezien het feit dat meer dan driekwart van het materiaal niet aan een bepaalde diersoort kan worden toegeschreven. Het beeld dat nu ontstaat zal dus vertekend zijn. Toch zijn er enkele patronen te ontdekken in verspreiding en samenstelling.

Uit tabel 6.2 kan worden afgeleid dat van de diersoorten die zijn geïdentificeerd het paard overheerst. Voor een groot deel bestaat deze categorie uit kiezen en tanden. Opvallend is de vondst van het dunne zijdeel van een paardenmetatarsus (middenvoetsbeen) (sleuf 3, vondstnummer 10). Deze worden zelden aangetroffen. Van het minder aanwezige rund komen vooral de grotere botten zoals humerus (opperarmbeen), metapodia (middenvoets-/handsbeen) en femur (dijbeen) voor. Varken, schaap en/of geit en eend zijn het minst vertegenwoordigd met slechts enkele botten of botfragmenten. De groep 'groot zoogdier' bevat de fragmenten die van rund of paard afkomstig zijn. Het is mogelijk dat hierin enige botten van schaap en/of geit voorkomen. Omdat de gewrichtskoppen ontbreken, kunnen deze niet onderscheiden worden van die van een jong rund of paard.

Snij- en haksporen zijn op enkele fragmenten te vinden, maar helaas zijn juist deze botten niet aan een diersoort toe te wijzen. Opvallend zijn de parallelle, diepe sneden in een schouderblad (sleuf 3, vondstnummer 19). Meerdere pijpbeenderen vertonen vraatsporen, waarvan echter niet kon worden vastgesteld of ze zijn veroorzaakt door een hond, een vos of een ander dier. Het merendeel van de weinige verbrande botten bestaat uit onherkenbare fragmenten. Als enige determineerbaar is een rundermetapodium uit sleuf 3 (vondstnummer 29). De gewrichtskop is volledig bewaard en het bot is door en door verbrand.

Soort	aantal botfragmenten	percentage
Paard (<i>Equus caballus</i>)	17	9,34%
Rund (<i>Bos taurus</i>)	8	4,40%
Eend (<i>Anas platyrhynchos domesticus</i>)	1	0,55%
Varken (<i>Sus domesticus</i>)	2	1,10%
Schaap/geit (<i>Ovis aries</i> / <i>Capra hircus</i>)	1	0,55%
Onbekend	107	58,79%
Groot zoogdier	46	25,27%
Totaal	182	100,00%

Tabel 6.2: Aantal botten per diersoort.

Tabel 6.3: Soort bot per diersoort.

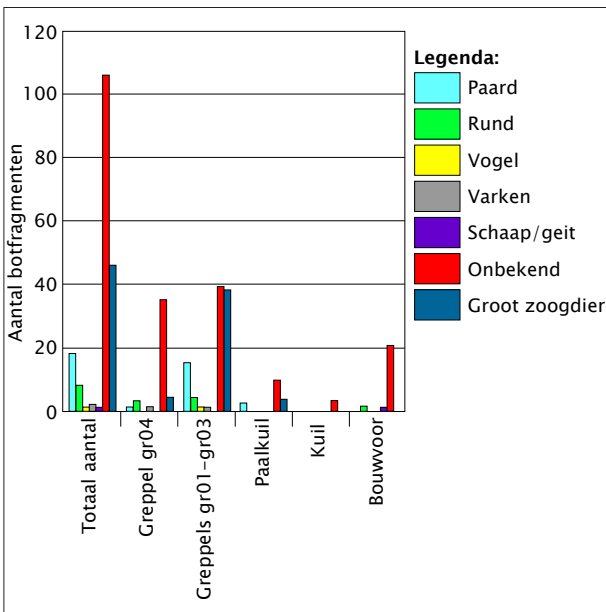
Hoewel het paard de meest vertegenwoordigde diersoort is in het totale vondstcomplex van de Rijksstraatweg, zijn deze vondsten vooral geconcentreerd in greppels GR01 t/m GR03. In de overige sporen is het paard aanzienlijk minder vertegenwoordigd: een paardenkies in greppel GR04, een paardenkies in kuil 8 van de kringgreppel en een paardentand in een paalkuil in sleuf 3.

In het gebied buiten de oostelijke greppels GR01 t/m GR03 overheersen vooral de onbepaalde botsplinters. Binnen de categorie botten die wel gedetermineerd konden worden is er iets meer rund dan paard aanwezig, maar hieraan kunnen geen conclusies worden verbonden vanwege de zeer kleine aantallen. Het is hierdoor moeilijk om iets te zeggen over de activiteiten ter plaatse met betrekking tot bepaalde diersoorten of eventuele botbewerking.

Bij de verdeling van het soort botten in de sporen (zie tabel 6.5) valt op dat de verscheidenheid van het gevonden botmateriaal in de greppels GR01 t/m GR03 groter is dan die in de overige sporen. Vooral kaak, kies en schedel beslaan een groot deel van de botvondsten uit de drie greppels, maar ook rib en schouderblad hebben een behoorlijk aandeel. In GR04 beperkt de variatie zich tot kies, metapodia, femur en een enkele wervel. Deze laatste ontbreken in de andere drie greppels.

Van de leeftijd van de dieren is beperkt iets te zeggen. Wanneer de gewrichtskoppen van de lange beenderen ontbreken, kan niet worden vastgesteld of de epifysen reeds zijn vastgegroeid. Dit gaat op voor de meerderheid van de aangetroffen botten. Toch zijn aanwijzingen voor jonge dieren gevonden in zowel greppel GR04 in de vorm van melkkiezen van rund of paard, als in paalkuilen en de greppels GR01 t/m GR03 in de vorm van losse epifysen of complete pijpbeenderen met ontbrekende epifysen. De twee gevonden varkenstanden wijzen op verschillende leeftijden: één van de kiezen, afkomstig uit greppel GR04, is erg afgesleten, terwijl de andere uit greppel GR01 of GR02 dat nauwelijks is.

Samenvattend kan worden gesteld dat het grootste deel van het gedetermineerde botmateriaal uit paard bestaat. Dit is opvallend, omdat de meeste botverzamelingen uit deze tijd een beeld van overheersend rund te zien geven. Of de veestapel in de loop van de tijd is veranderd, is moeilijk te zeggen. De greppels GR01 t/m GR03 zijn opeenvolgend in datering, waarbij de meest oostelijke de oudste is, maar door de kleine hoeveelheid gedetermineerd botmateriaal kan er geen eventuele verschuiving worden gereconstrueerd. Wel is duidelijk dat in deze sloten het meeste afval terecht is gekomen, terwijl het gebied rond de kringgreppel relatief verschoond is gebleven van botafval. Dit zegt wellicht iets over de plaats van activiteiten rond slacht of maaltijd. Voor ambachtelijke botbewerking zijn geen duidelijke aanwijzingen. In alle sporen komt een verzameling van verschillende soorten botten voor, waarin geen patroon zichtbaar is. Wel zijn er aanwijzingen voor slacht te vinden in de snij- of haksporen die op bepaalde botten aanwezig zijn. Helaas zijn voor deze de diersoort niet te bepalen. Mede hierdoor staat de opbouw en het doel van de veestapel open voor vele interpretaties. Waren het paardenhandelaren met een eigen kleine groep andere boerderijdieren om in het

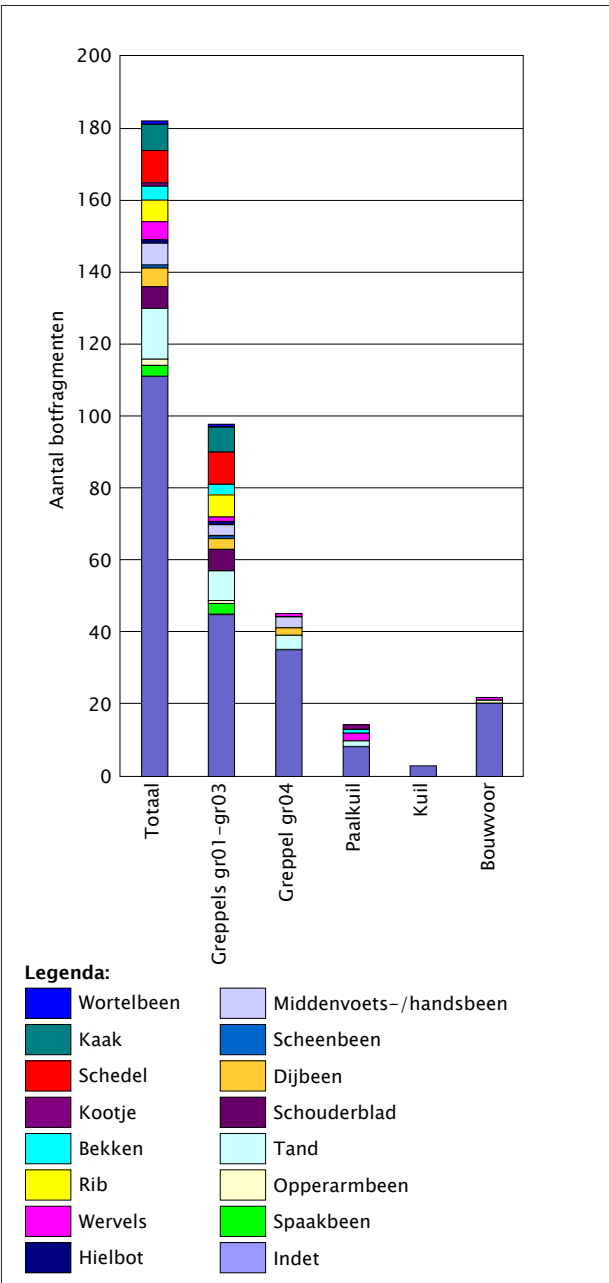
Tabel 6.4: Diersoorten per vondstcontext.

eigen levensonderhoud te voorzien? Werd het rund- en varkensvlees elders gekocht? Waren de paarden tevens de grootste vleesleverancier? Helaas is een dergelijke conclusie niet uit het botmateriaal van de Rijkstraatweg af te leiden.

6.3 Overig vondstmateriaal

Natuursteen

De opgraving heeft 56 stuks natuursteen opgeleverd met een totaal gewicht van 41,148 kg. Hiervan zijn vier stuks tufsteen (181 gram), twee stuks leisteen (10 gram), 24 stuks basalt (37,443 kg) en 26 stuks overig (3,514 kg). In deze laatste categorie bevindt zich een mogelijke slijpsteen (sleuf 1, vondstnummer 5), die afkomstig is uit een

Tabel 6.5: Soort bot per vondstcontext.

natuurlijke kleilaag binnen de kringgreppel. Aangezien in deze kleilaag enkel IJzertijd-aardewerk werd aangetroffen, zal de slijpsteen vermoedelijk eveneens uit deze periode dateren.

Binnen de categorie natuursteen vormt basalt overduidelijk de grootste groep (91% van het totaal gewicht). Opvallend grote stukken basalt zijn afkomstig uit de greppels GR03 en GR04. Bovendien is een deel van het basalt geborgen tijdens het aanleg van het vlak ter hoogte van GR01 t/m GR03, zonder dat het met zekerheid aan één hiervan kon worden toegewezen. Ook uit de kringgreppel komt een stuk basalt, wat het vermoeden versterkt dat deze gelijktijdig met greppel GR04 heeft gefunctioneerd. De vondst van de stukken basalt is opvallend en zou te maken kunnen hebben met de aanwezigheid van de Romeinse weg ca. 200 m ten westen van het opgravingsterrein. Uit onderzoek naar deze weg is namelijk gebleken dat de flanken hiervan soms verstevigd werden met grote hoeveelheden basaltblokken wanneer een zuidelijke rivierbocht dicht in de buurt van het weglichaam kwam te liggen.⁵⁰ Mogelijk hebben de middeleeuwse bewoners op hun akkers dergelijke basaltblokken aangetroffen en deze naar hun erf getransporteerd. Als het basalt inderdaad afkomstig is van de Romeinse weg, betekent dit dat de kringgreppel (ondanks dat er slechts IJzertijdaardewerk in werd aangetroffen) niet uit de IJzertijd kan dateren.

Ook de tufsteenfragmenten kunnen een Romeinse oorsprong hebben. In greppel GR04 werden drie fragmenten Romeinse dakpan aangetroffen, die eveneens van de Romeinse weg afkomstig kunnen zijn. Ook bij het afwerken van de greppels GR01 tot en met GR03 werden drie fragmenten Romeinse dakpan aangetroffen (sleuf 3, vondstnummer 10).

Slakken

Bovenuit de paalkern van een paalkuil ten zuiden van de kringgreppel kwamen ca. 20 stuks slakmateriaal (sleuf 1, vondstnummer 19; zie afb. 5.10). Deze zijn wit van kleur en hebben een zeer broze structuur. Er heeft geen specialistisch onderzoek plaatsgevonden naar deze slakken, zodat niet bekend is met welk ambachtelijk proces deze in verband gebracht kunnen worden.

Metaal

Van de 54 vondstnummers bevatten er negen metaalvondsten. Hieronder bevonden zich onder meer mesfragmenten uit greppel GR02 (sleuf 3, vondstnummer 13), een mogelijke hooivork uit greppel GR04 (sleuf 1, vondstnummer 10), een bronzen ringetje uit greppel GR02 (sleuf 3, vondstnummers 14) en een ijzeren strip uit een kuil (sleuf 1, vondstnummer 11). De overige vondsten waren niet te determineren.

Grondmonsters

Er zijn twee grondmonsters genomen, namelijk uit greppel GR03 (sleuf 3, vondstnummer 11) en uit kuil 2 van de kringgreppel (sleuf 1, vondstnummer 27). Beide monsters zijn uitgezeefd over een maaswijdte van 1 mm, maar leverden, afgezien van enkele minuscule botfragmenten, niets op.

7 Synthese

Rond 2900 voor Chr. kreeg de Oude Rijn ten westen van De Meern een ca. 5 km lange, zuidelijke aftakking. Deze zijrivier heeft bestaan tot in de laat-Romeinse periode en vormde de ca. 400 m brede Heldammer stroomrug. In de IJzertijd kende de rivier een rustige periode, als gevolg waarvan er aan het begin van de late IJzertijd op meerdere plekken bewoning kon ontstaan op de stroomrug. In de eerste eeuw na Chr. werd de Heldammer stroomrug opgenomen in de Romeinse *limes*. Op de zuidoever van de rivier zijn onder meer een weg, wachttorens, nederzettingen, een loskade en een moerasbrug aangetroffen. De Romeinse activiteiten gingen gepaard met een reactivering van de rivier, die vermoedelijk kort voor het begin van de jaartelling is begonnen. Waarschijnlijk in de derde eeuw na Chr. verlandde de rivier op de Heldammer stroomrug definitief. Toch zou het na de Romeinse periode nog tot in de elfde of twaalfde eeuw duren voordat er hier opnieuw gewoond werd. Vermoedelijk was de vroeg middeleeuwse bewoning geconcentreerd op de stroomrug van de Oude Rijn, die tot aan het begin van de twaalfde eeuw actief bleef. In de elfde eeuw werden de Heldammer stroomrug en de gebieden aan weerszijden hiervan ontgonnen vanuit enkele oost-west georiënteerde weteringen, die later werden samengevoegd tot de Leidsche Rijn.

In het voorjaar van 1998 werden tijdens een waarneming op een perceel direct ten zuiden van de Rijksstraatweg diverse grondsporen waargenomen en werd een aanzienlijke hoeveelheid aardewerkscherven uit de IJzertijd geborgen in de directe omgeving van deze sporen. Vandaar dat bij aanvang van de opgraving op dit perceel in eerste instantie rekening werd gehouden met het aantreffen van een klein huisje uit de IJzertijd. De opgraving leverde uiteindelijk bijna 200 scherven uit de late IJzertijd op, die echter voor een groot deel uit de bouwvoor of een natuurlijke kleilaag afkomstig waren. Er werden echter ook grondsporen aangetroffen waaruit dergelijke scherven afkomstig waren. Alhoewel sommige sporen (zoals een kringgreppel met acht diepe kuilen) enkel IJzertijdscherven bevatten, dateren alle sporen waarschijnlijk uit de Middeleeuwen. Daardoor blijft de vraag naar de herkomst van het IJzertijd-materiaal onbeantwoord.

De middeleeuwse sporen

Op het onderzochte perceel werden diverse sporen aangetroffen, behorend tot het achtererf van een boerderij. Deze boerderij zelf bevond zich vermoedelijk net ten noordoosten van het opgravingsterrein, dicht tegen de Rijksstraatweg aan. In de noordoosthoek van het

onderzochte perceel werden namelijk drie opeenvolgende greppels aangetroffen (GR01 tot en met GR03), die aan de zuidzijde afbogen in oostelijke richting. In de vulling ervan bleek veel houtskool en vondstmateriaal aanwezig. Dit lijkt een aanwijzing voor de nabijheid van een boerderij. Uit de opeenvolging van de drie greppels blijkt dat het erf in de loop van de tijd enigszins is vergroot. Het materiaal uit de greppels dateert uit de twaalfde eeuw en heeft een einddatering rond 1200.

In de zuidelijke helft van het opgravingsterrein werd een zesroedige hooiberg met een diameter van 7,5 m aangetroffen. Rond de hooiberg lag een kringgreppel, die 50 tot 80 cm onder maaiveld was ingegraven. In de kringgreppel bevonden zich acht diepe kuilen met onregelmatige tussenafstand en een diepte van 1,13 m tot 1,27 m onder maaiveld. Er zijn geen aanwijzingen dat in deze kuilen palen hebben gestaan. Vandaar dat is geconcludeerd dat de kuilen een rol hebben gespeeld bij het vangen van muizen en ander ongedierte ter bescherming van het gewas dat lag opgeslagen in de hooiberg. Uit andere opgravingen is bekend dat in dergelijke kringgreppels aardewerk potten werden ingegraven, maar daarvan werd in de vulling van de kuilen geen spoor aangetroffen. Mogelijk zijn er houten emmers gebruikt, die uiteindelijk zijn verwijderd of weggerot zonder een spoor in de bodem achter te laten.

Het oostelijk deel van de kringgreppel moet relatief ondiep zijn geweest en werd daarom op vlakniveau niet meer waargenomen. In de gereconstrueerde baan van het ontbrekende deel van de kringgreppel werd een complete, ingegraven pot van roodbakkend aardewerk gevonden. De vulling van de pot werd uitgezeefd, maar bevatte geen muizenbotjes. Toch is het aannemelijk dat de pot oorspronkelijk in de bodem van de kringgreppel was ingegraven en bedoeld was ter bestrijding van ongedierte. Dit bevestigt het vermoeden dat ook de acht kuilen in de kringgreppel hiertoe hebben gediend. De datering van de ingegraven pot wijkt sterk af van die van het overige aardewerk van deze opgraving, dat (op één scherv na) slechts uit twaalfde-eeuws materiaal bestaat. De pot dateert vermoedelijk op z'n vroegst uit de eerste helft van de veertiende eeuw en zou een latere toevoeging aan een reeds bestaande kringgreppel kunnen zijn. Het is ook mogelijk dat de kringgreppel in z'n geheel een latere toevoeging aan de hooiberg is.

Rond de hooiberg met kringgreppel lag een kromme greppel met een maximale diepte van 1,15 m onder maaiveld (GR04). Uit de greppel waren slechts acht scherven afkomstig, waaronder een oor van roodbakkend aardewerk. Deze laatste scherf is samen met de ingegraven pot de enige aanwijzing voor een datering van (een deel van?) de activiteiten op dit perceel na de twaalfde eeuw. Ten zuiden en oosten van de hooiberg werden diverse paalkuilen aangetroffen, waarvan een groot deel een paalkern had. Vier paalkuilen behoorden tot een kleine, rechthoekige spieker van 2,40 bij 3,05 m. Van de overige (paal)kuilen kan de functie niet worden vastgesteld, maar het is goed mogelijk dat ze eveneens tot spiekers hebben behoord. Binnen het door de kromme greppel omgeven gebied ontbreken de grotere kuilen, die ten noorden daarvan wel werden aangetroffen. Dit zou kunnen betekenen dat het gebied binnen de kromme greppel een specifieke functie had, mogelijk voor de opslag van de oogst.

Op basis van het aardewerk kan worden geconcludeerd dat de bewoning moet zijn begonnen in de twaalfde eeuw. Een begindatering in het derde kwart van deze eeuw is daarbij het meest aannemelijk. Afgezien van een roodbakkende pot en worstoor loopt de datering van het aardewerk door tot vermoedelijk rond of kort na 1200. Dit betekent dat de bewoning een periode van vermoedelijk maximaal 50 jaar beslaat. Het worstoor en de ingegraven pot van roodbakkend aardewerk vormen de enige uitzondering op de vermelde einddatering, aangezien zij vermoedelijk in de eerste helft van de veertiende eeuw gedateerd moeten worden.

Veranderend landschap en schuivende erven?

De oudste bewoningssporen in Veldhuizen dateren uit de twaalfde eeuw. Aan het einde van de jaren '90 lagen de op dat moment bekende twaalfde-/vroeg dertiende-eeuwse vindplaatsen langs de oorspronkelijke ontginningsbasis ter hoogte van de Leidsche Rijn, dus aan de kopse zijde van de cope-ontginningen (vindplaats 4, 5 en 8). De op dat moment bekende vindplaatsen met een aanvangsdatering in de tweede helft van de dertiende eeuw of later lagen daarentegen enkele honderden meters zuidelijker (vindplaats 1, 2, 6, 7 en 9). Deze ruimtelijke spreiding van de nederzettingen in combinatie met hun dateringen leidde eind jaren '90 tot de volgende theorie: In eerste instantie was de bewoning gesitueerd langs de ontginningswetering op de plek van de latere Leidsche Rijn, dus aan de kopse kant van de cope-ontginningen. De erven waren duidelijk gesitueerd op de stroomrug. Rond 1250 verschoof de bewoning in zuidelijk richting en kwamen de boerderijen halverwege de ca. 1250 m lange percelen te liggen. De reden voor deze verplaatsing van de boerderijerven lag waarschijnlijk in reliëfinversie. Een direct gevolg van de ontwatering die gepaard ging met de cope-ontginningen, was namelijk inklinking van het veen in de bodem. Deze klink kan in een paar eeuwen enkele meters bedragen. De consequentie hiervan was dat de gebieden

waar het veen inklonk, zo laag kwamen te liggen dat de bodem onder invloed van het grondwater te nat werd om gewassen te verbouwen.

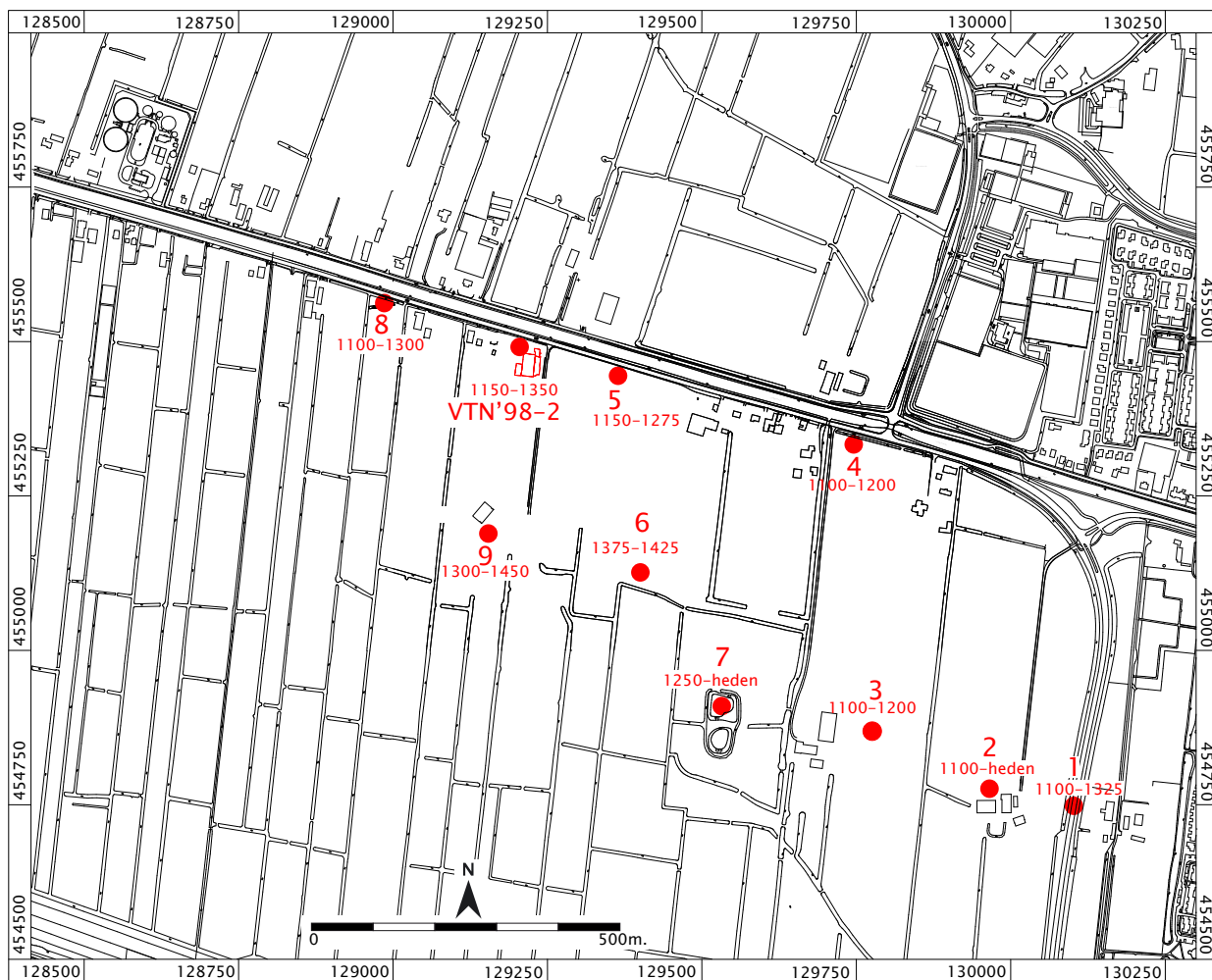
Ook langs de Leidsche Rijn zal dit proces van inklinking hebben plaatsgevonden. De oude komgebieden lagen in de dertiende eeuw, na 150 tot 200 jaar ontginningsactiviteiten, mogelijk zo'n 1,5 m lager, waardoor landbouw op deze gronden onmogelijk werd. De zandige en zavelige bedding- en oeverafzettingen van de Heldammer stroomrug kwamen door inklinking van het omliggende oude komgebied als ruggen in het landschap te liggen. De gunstige waterhuishouding van deze relatief hoger gelegen gebieden maakte deze de aangewezen plek voor landbouw. De cope-ontginningen ten zuiden van de Leidsche Rijn bevatten zowel gedeelten van de hoger gelegen stroomrug als van het lage komgebied. In de dertiende eeuw verschoven de boerderijen van de kopse kant van de cope-ontginningen naar de overgang van de hoger gelegen stroomrug naar de lager gelegen komgebieden; de boerderijen lagen op de overgang van hoog naar laag. Deze grens tussen de hoger gelegen gronden die geschikt waren voor landbouw en de lager gelegen gebieden waar veeteelt bedreven kan worden, vormden klaarblijkelijk een efficiëntere uitvalsbasis voor exploitatie van beide gebieden dan de kopse kanten van de cope-ontginningen langs de wetering. De verschuiving van de erven in de dertiende eeuw lijkt tevens indirect aan te tonen dat de boeren in deze omgeving een gemengde agrarische bedrijfsvoering kenden. Op basis van het botmateriaal (vrijwel uitsluitend rund) en aardewerk (melkteilen) van de opgraving Veldhuizen A (vindplaats 6) werd geconcludeerd dat op dit erf langs de rand van de stroomrug melkveehouderij een belangrijke rol speelde.

Op basis van de opgravingen en waarnemingen van de afgelopen jaren moet de theorie over de verschuiving van de erven naar de rand van de stroomrug worden aangepast (afb. 7.1). Deze verschuiving heeft zeker plaatsgevonden, maar voltrok zich niet overal op het hetzelfde moment. De erven langs de ontginningsbasis hebben voor zover thans bekend alle een begindatering in de twaalfde eeuw. Voor zowel de opgraving Rijksstraatweg (vindplaats 5) alsook de huidige opgraving ligt deze begindatering vermoedelijk in de tweede helft van deze eeuw. Voor de vindplaatsen 4 en 8 kan de twaalfde-eeuwse aanvangsdatering voorts nog niet nader worden gepreciseerd. De bewoning op het erf van vindplaats 4 hield vermoedelijk in het laatste kwart van de twaalfde eeuw op te bestaan, terwijl dat bij vindplaats 5 in het derde kwart van de dertiende eeuw gebeurde. De bewoning op het huidige onderzoeksterrein liep door tot in de eerste helft van de veertiende eeuw en datzelfde geldt voor vindplaats 8 net ten westen hiervan. Op dit laatste perceel zou de bewoning zelfs tot na het midden van de zestiende eeuw doorgelopen kunnen hebben, gezien de vondst van vier scherven van een roodbakkende grape van na 1550. Wat betreft de bewoning langs

de Rijksstraatweg kan worden gesteld dat de einddatering van de erven steeds later komt te liggen in westelijke richting.

Deze verschuiving door de tijd heen in westelijke richting geldt eveneens voor de begindateringen van de erven langs de zuidelijke rand van de stroomrug. Aan de oostzijde begon de bewoning in de twaalfde eeuw (vindplaats 1) of mogelijk de late twaalfde eeuw (vindplaats 2 en 3). Voor zover thans bekend hebben de erven van vindplaats 1, 2 en 3 geen voorloper gekend langs de Rijksstraatweg. Dit was mogelijk een gevolg van het feit dat de kopse kanten van deze *cope*-ontginningen net ten noorden van de Heldammer stroomrug waren gelegen (zie afb. 2.1). In dat geval mag worden geconcludeerd dat er reeds in de twaalfde eeuw een duidelijk reliëf zichtbaar was, op basis waarvan het onderscheid tussen de stroomrug en de komgebieden kon worden gemaakt. De begindatering van vindplaats 7 ligt rond 1250, die van vindplaats 6 rond 1375 en die van vindplaats 9 tenslotte in de veertiende of vijftiende eeuw. Hiermee vertoont de aanvangsdatering van de erven langs de rand van de stroomrug een zelfde verschuiving in de tijd in westelijke richting als de einddatering van de erven langs de ontginningsbasis.

Waarom verschoven de erven in westelijke richting steeds later van hun plek direct langs de centrale ontginningsbasis naar de zuidelijke rand van de stroomrug? In de oude theorie werd gesteld dat in de loop van de dertiende eeuw de door de grootschalige ontwatering van de *cope*-ontginningen opgetreden reliëfinversie had geleid tot een tweedeling van het landschap. Aan de noordzijde lag het bouwland op de hoge stroomrug, aan de zuidzijde het grasland in het ingeklonken, natte komgebied. Vanwege een effectieve bedrijfsvoering verschoven de erven naar de grens van beide gebieden. De noordwest-zuidoost oriëntatie van de stroomrug kan mogelijk verklaren waarom deze verschuiving steeds later plaatsvond in westelijke richting. Van de *cope*-ontginning ter hoogte van vindplaats 4 besloeg de noordelijke ca. 500 m de Heldammer stroomrug, de zuidelijke 750 m lag in het komgebied. Van de ontginning van vindplaats 5 lag de noordelijke ca. 250 m op de stroomrug, voor die van vindplaats 8 tenslotte slechts 50 m. Anders gezegd; op het moment dat de reliëfinversie tot een significante tweedeling van het land leidde, bleken de oostelijke erven veel verder weg te liggen van de overgang van bouwland naar grasland dan de westelijke boerderijen. Mogelijk heeft deze grotere afstand voor de oostelijke erven reeds snel geleid tot een noodzakelijke verschuiving van de bedrijfslocatie, terwijl

Afb. 7.1 Overzicht van de middeleeuwse vindplaatsen in Veldhuizen en hun datering. Omdat van veel vindplaatsen met een twaalfde-eeuwse oorsprong de begindatering niet exact kan worden bepaald, is deze op 1100 gesteld.

voor de westelijke ontginningen de afstand tot de graslanden in de dertiende eeuw geen obstakel vormde.

Waarom deze westelijke erven vervolgens in de veertiende eeuw wél verschoven naar de rand van de stroomrug, is daarmee niet verklaard. Misschien was de behoefte aan bouwland toegenomen en werden de erven verplaatst zodat de grond van deze voormalige erven als bouwgrond in gebruik genomen kon worden. Het erf van vindplaats 8 bleef mogelijk tot in de zestiende eeuw in gebruik en lijkt bovendien geen zuidelijke opvolger te hebben. Dit erf lag dan ook reeds van zijn ontstaanmoment in de twaalfde eeuw op de overgang van de bedding- en oeverafzettingen naar het komgebied, als gevolg waarvan een verschuiving nooit nodig is geweest.

Nagenoeg alle zuidelijke erven zijn tot aan de komst van VINEX-locatie Leidsche Rijn in gebruik gebleven als boerderij. Kasteel Nijvelt bleef tot in de achttiende eeuw bewoond en werd pas rond 1800 afgebroken. Alleen de vindplaatsen 3 (einddatering vermoedelijk kort na 1200) en vindplaats 6 (einddatering rond 1425) werden verlaten en hebben voor zover thans bekend geen opvolger gehad in de directe omgeving. Ook het erf van vindplaats 8 werd verlaten, alhoewel vooralsnog niet duidelijk is of dat in de veertiende eeuw gebeurde of pas na 1550 plaatsvond. Op de kadasterkaart van 1832 is zien dat er afgezien van de vier overgebleven zuidelijke erven (vindplaatsen 1, 2, 7 en 9) zeven nieuwe huisplaatsen in Veldhuizen bij zijn gekomen. Deze liggen alle direct ten zuiden van de Rijksstraatweg en vormen daarmee een terugkeer naar de situatie van 700 jaar eerder. De reden om juist weer hier nieuwe boerderijen te bouwen zal waarschijnlijk samenhangen met de Leidsche Rijn, die in 1385 en tussen 1663 en 1665 was ontstaan na het verbinden van enkele ontginningsweteringen. Kennelijk was bij de situering van de nieuwe huisplaatsen de aanwezigheid van deze waterweg van groter belang dan een uitgekiende positionering op de grens tussen twee landschappelijke eenheden.

Noten

- 1 De Kam 2006, 27.
- 2 Jansma en Morel, 17.
- 3 Haarhuis en Graafstal 1993.
- 4 Graafstal 1997, 162.
- 5 Enigszins vergelijkbare (doch veel jongere) voorwerpen staan afgebeeld in Elling, 304 (afbeelding 373).
- 6 Langeveld, Luksen-Ijtsma en Graafstal 2010.
- 7 Van der Hoeve 2002.
- 8 Hendriksen 2011, 233.
- 9 Deze waarneming is geadministreerd onder de code WLR 1. De aantekeningen en de vondsten zijn thans in bezit van Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht.
- 10 Deze waarneming is geadministreerd onder de code WLR 3. De aantekeningen en de vondsten zijn thans in bezit van Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht.
- 11 Tijdens WLR 3 zijn uit deze greppel 29 scherven (22 kogelpotaardewerk, vier Paffrath en drie Pingsdorf) en een fragment van een bronzen voorwerp geborgen.
- 12 Deze 88 scherven bestaan uit 41 kogelpot (waarvan twaalf met een grove magering), 23 Paffrath, veertien witbakkend Maaslandse scherven en tien Pingsdorf.
- 13 Dit schervenmateriaal is bestudeerd en kort beschreven door E. Taayke, intern rapport 'ET 1208', 2009.
- 14 Bijlsma 1998. Deze opgraving heeft de code VTN '97-5 gekregen, toponiem: Rijksstraatweg.
- 15 Ostkamp 1998, 23.
- 16 Haarhuis en Graafstal 1993.
- 17 Bijlsma 1998, Deze opgraving heeft de code VTN '97-1 gekregen, toponiem: Veldhuizen A.
- 18 Ostkamp 1998, 26.
- 19 Zie o.a. De Kam 2006.
- 20 Deze opgraving (code VTN '97-6; geen OM-nr.) is nog niet gepubliceerd (Bijlsma en Graafstal in voorbereiding). Wel zijn de belangrijkste resultaten beschreven in de Archeologische Kroniek Provincie Utrecht (Graafstal 2000).
- 21 Deze bestaan uit zes Pingsdorfscherven, tien proto-steengoedfragmenten, vier scherven van kogelpotaardewerk, twee fragmenten witbakkend Maaslands aardewerk, vier scherven van roodbakkend aardewerk en vier indet.
- 22 De andere vier scherven zijn: twee kogelpotaardewerk, een proto-steengoedscherf en een van mogelijk grijsbakkend aardewerk.
- Daarnaast werden in dit spoor vier scherven van een roodbakkende grape uit de periode 1550-1750 gevonden. Het is de vraag of die als intrusie beschouwd moeten worden of dat de bewoning daadwerkelijk tot in de zestiende eeuw heeft doorgelopen.
- 23 Deze waarneming is geadministreerd onder VTN '98-Waterland, put 8.
- 24 Essen en Gravendeel 1990.
- 25 Van der Kamp 2009.
- 26 De Bruin, etc. (red.) 2000, 69-71.
- 27 De Kam 2006, 24-25.
- 28 De Kam 2006, 27.
- 29 Hernieuwd onderzoek naar het vondstmateriaal van deze vindplaats toonde onlangs echter aan dat de bewoning hier al in de twaalfde eeuw is begonnen.
- 30 Jansma en Morel, 20.
- 31 Mondelinge mededeling E.P. Graafstal.
- 32 Het profiel over deze drie greppels werd op de laatste opgravingsdag tijdens het bouwrijp maken van het terrein door graafmachines vernield vóórdat dit gefotografeerd of getekend kon worden. Vandaar dat alle opmerkingen over de diverse vullingslagen, de breedte en diepte van de greppels en hun onderlinge versnijdingen slechts op basis van aantekeningen en herinnering gedaan worden. Ook het profiel in afb. 5-1 is hierop gebaseerd.
- 33 Vondstnummer 16 is als enige met zekerheid uit deze greppel afkomstig. Vondstnummer 20 en 21 bevatten materiaal uit zowel greppel GR01 als GR02. Vondstnummer 10 is afkomstig uit de greppels GR01, GR02 en GR03.
- 34 De vondstnummers 12, 13, 14 en 18 zijn afkomstig uit greppel GR02. Deze vertegenwoordigen een totaal van 137 aardewerkscherven, 25 botfragmenten, vijf fragmenten natuursteen en vier metalen objecten. Vondstnummer 20 en 21 bevatten materiaal uit zowel greppel GR01 als GR02. Vondstnummer 10 is afkomstig uit de greppels GR01, GR02 en GR03.
- 35 De vondstnummers 11, 15, 17 en 19 zijn afkomstig uit greppel GR03. Zij vertegenwoordigen een totaal van 141 aardewerkscherven, 48 botfragmenten, een metalen voorwerp en twaalf fragmenten natuursteen. Vondstnummer 10 is afkomstig uit de greppels GR01, GR02 en GR03.
- 36 Verhoeven 1998, 80.
- 37 De vondstnummers 4, 6, 10, 14, 28 en 29 uit sleuf 1 en vondstnummer 6 uit sleuf 3. Het

aardewerk van deze vondstnummers bestaat uit twee scherven Pingsdorfaardewerk, drie scherven Paffrathaardewerk, twee scherven Maaslands aardewerk, een scherp roodbakkend aardewerk en drie IJzertijdscherven.

- 38 Dergelijke hooivorken worden veel gevonden in middeleeuwse context, zoals op een twaalfde-eeuws erf langs de Groenedijk in Leidsche Rijn (Hendriksen 2004, 85/86).
- 39 Sleuf 1, vondstnummer 8.
- 40 Zie bijvoorbeeld de kringgreppels van LR64; Dielemans 2010.
- 41 Zie Van der Kamp 2010 voor een overzicht van alle muizenpotten van opgravingen in Leidsche Rijn van voor 2010.
- 42 Zie Jurgens 1990, 95-97.
- 43 Botman en Kenemans 2001, 97-98 en Kleij 2001, 223, 228-233.
- 44 Voor een vergelijkbare wandversiering met nagelindrucken, zie Blom 2005, afb. 33, recordnummer 110-1.
- 45 Van Heeringen 1992.
- 46 Verhoeven 1998, 80.
- 47 Mittendorff 2004, 27. Een min of meer vergelijkbare rand staat afgebeeld op pagina 29 (rand C4-P4-R6-5) van dit rapport.
- 48 Verhoeven 1998, 90.
- 49 Dijkstra en De Boer 2005, catalogusnummer 41.
- 50 Langeveld, Luksen-IJtsma en Graafstal 2010.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht*, Utrechtse Geografische Studies 25, Utrecht 1982

Bijlsma, M.M., *Archeologisch Onderzoek Vleuten-De Meern, Plangebied Veldhuizen. Rijksstraatweg, Veldhuizen A*, ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 60, Amersfoort 1998

Bijlsma, M.M., en E.P. Graafstal, *Archeologisch vervolgonderzoek kasteel Nijevelt, gemeente Vleuten-De Meern*, ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg, Amersfoort, in voorbereiding

Blom, E., *In de schoot van het landschap. Vleuterweide-Wilhelminalaan. Een nederzetting uit de midden- en late IJzertijd*, Basisrapportage archeologie 9, Utrecht 2005

Botman, A.E., en M.C. Kenemans, 'Sporen en structuren', in: A.A.A. Verhoeven en O. Brinkkemper (redactie), *Archeologie in de Betuweroute. Twaalf eeuwen bewoning langs de Linge bij De Stenen kamer in Kerk-Avezaath*, Rapportage Archeologische Monumentenzorg 85, Amersfoort 2001, 59-130

Bruin, R.E. de, etc. (redactie), *'Een paradijs vol weelde. Geschiedenis van de stad Utrecht*, Utrecht 2000

Dielemans, L., *Boeren en Molenaars? Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws erf aan de Strijlandweg, gemeente Utrecht*, Basisrapportage archeologie 45, Utrecht 2010

Dijkstra, J., en P.C. de Boer, *Huis te Vleuten opgegraven. Archeologisch onderzoek in het kader van het project Spoorverbreding VleuGel/Randspoor*, ADC Archeoprojecten Rapport 403, Amersfoort 2005

Elling, W., *Steinzeug aus Stadtlohn und Vreden*, Borken 1994

Essen, H.E.J. van, en D.W. Gravendeel, Een "steene caemer", in: *Tijdschrift van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens*, 10e jaargang nr. 4, 1990, 892-895

Graafstal, E.P., 'Vleuten-De Meern. Veldhuizen', in: *Archeologische kroniek provincie Utrecht 1996-1997*, Utrecht 1998, 137-168

Graafstal, E.P., 'Vleuten-De Meern. Nijevelt', in: *Archeologische kroniek provincie Utrecht 1998-1999*, Utrecht 2000, 153-162

Haarhuis, H.F.A., en E.P. Graafstal, *Vleuten-Harmelen. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*, RAAP-rapport 80, Amsterdam 1993

Heeringen, R.M. van, *The Iron Age in the Western Netherlands*, proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, Amersfoort 1992

Hendriksen, M., *Afgedamd en afgedankt. Metaalvondsten uit twee middeleeuwse nederzettingen in Leidsche Rijn*, Utrechtse materiaalcatalogus 1, Utrecht 2004

Hendriksen, M., 'De metalen voorwerpen', in: J.S. van der Kamp, *Boeren langs de Hogeweide. Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied*, Basisrapportage archeologie 20, Utrecht 2011, 195-247

Hoeve, J.A. van der, *Rijksstraatweg 127, De Meern. Bouwhistorische verkenning*, interne rapportage Team Erfgoed gemeente Utrecht, Utrecht 2002 (ongepubliceerd)

Huizing, J.H., Middeleeuws grootgrondbezit in Vleuten en Haarzuilens: een perceelsgewijze reconstructie, in: *Historisch geografisch tijdschrift*, 95.2, Utrecht 1995, 62-77

Jansma, E., en J.-M.A.W. Morel (red.), *Een Romeinse Rijnaak, gevonden in Utrecht-De Meern. Resultaten van het onderzoek naar de platbodem 'De Meern 1'*, Band A, Rapportage Archeologische Monumentenzorg 144, Amersfoort 2007

Jurgens, S.M., *Hooibergen en vloedschuren in het Gelderse rivierengebied*, Utrecht 1990

Kam, R. de, *Nijevelt. Een verdwenen kasteel in Leidsche Rijn*, Utrechtse stadsgeschiedenissen deel 4, Utrecht 2006

Kamp, J.S. van der, *Werk aan de weg. LR31 Zandweg; Archeologisch onderzoek aan een verspoelde sectie van de limesweg*, Basisrapportage archeologie 21, Utrecht 2009

Kamp, J.S. van der , 'Utrechtse muizenissen. Ongediertebestrijding op het middeleeuwse boerenerf in Leidsche Rijn', in: *Weesterheem*, jaargang 59 (2010), nummer 5, 229-242

Kamp, J.S. van der, *Boeren langs de Hogeweide. Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied*, Basisrapportage archeologie 20, Utrecht 2011

Kleij, P., 'Keramiek, kleipijpen en bouwmaterialen', in: A.A.A. Verhoeven en O. Brinkkemper (red.), *Archeologie in de Betuweroute. Twaalf eeuwen bewoning langs de Linge bij De Stenen Kamer in Kerk-Avezaath*, Rapportage Archeologische Monumentenzorg 85, Amersfoort 2001, 201-284

Langeveld, M.C.M., A. Luksen-Ijtsma en E.P. Graafstal, *Wegens Wateroverlast. LR 39 De Balije II: wachttorens, rivierdynamiek en Romeinse infrastructuur in een rivierbocht van de Heldammer Stroom*, Basisrapportage archeologie 11, Utrecht 2010

Mittendorff, E., *Kelders vol scherven. Onderzoek naar keramiekcomplexen uit de 9de tot de 12de eeuw afkomstig uit de Polstraat te Deventer*, Rapportages archeologie Deventer nummer 13, Deventer 2004

Ostkamp, S., 'Vleuten, de vondsten', in: M.M. Bijlsma, *Archeologisch onderzoek Vleuten de Meern, Plangebied Veldhuizen. Rijksstraatweg. Veldhuizen A*, ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 60), Amersfoort 1998, 23-37

Oudhof, J.W.M., J. Dijkstra en A.A.A. Verhoeven (redactie), *Archeologie in de Betuweroute. 'Huis Malburg' van spoor tot spoor. Een middeleeuwse nederzetting in Kerk-Avezaath*, ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 81, Amersfoort 2000

Verhoeven, A.A.A., *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste - 13de eeuw)*, Amsterdam Archaeological Studies 3, Amsterdam 1998

Verhoeven, A.A.A., en O. Brinkkemper (redactie), *Archeologie in de Betuweroute. Twaalf eeuwen bewoning langs de Linge bij De Stenen kamer in Kerk-Avezaath*, ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 85, Amersfoort 2001

Werkgroep kadastrale atlas provincie Utrecht/Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens, *Vleuten-De Meern in 1832, Grondgebruik en eigendom*, Kadastrale atlas provincie Utrecht 10, z.p. 2004

Eerdere uitgaven

Basisrapportage archeologie 1

De Grauwert

Archeologische onderzoek naar een laatmiddeleeuwse omgracht complex

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat

2000 jaar bebouwing in het zuiden van de Utrechtse binnenstad

Basisrapportage archeologie 3

Sportpark Terweide

Inheems-Romeinse bewoning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden van de Limes

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijdvindplaatsen langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 5

Middeleeuwse bewoning langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek langs Rijksweg A2

Basisrapportage archeologie 6

Parkwijk-Noord

Zoektocht naar Romeinse activiteiten ten noorden van het castellum op de Hoge Woerd

Basisrapportage archeologie 7

Laatmiddeleeuwse bebouwing langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek van een laat- en postmiddeleeuws bewoningslint

Basisrapportage archeologie 9

In de schoot van het landschap

Vleuterweide-Wilhelminalaan. Een nederzetting uit de midden- en late IJzertijd

Basisrapportage archeologie 10

Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hoge Weide

Archeologisch onderzoek wegens de verlegging van de Waterleiding Rijn-Kennemerland

Basisrapportage archeologie 11

Wegens wateroverlast

LR39 De Balije II: wachttorens, rivierdynamiek en Romeinse infrastructuur in een riverbocht van de Heldammer stroom

Basisrapportage archeologie 12

De broederschap 'Maria in de Wijngaard' en 'onser liever vrouwe in die Sonne'.

Archeologisch onderzoek naar twee kloostergemeenschappen aan de Nieuwe Kamp in Utrecht

Basisrapportage archeologie 14

Wonen aan het water (deel 1)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 15

Wonen aan het water (deel 2)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 16

Vroege wacht

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek van twee eerste-eeuwse houten wachttorens in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 18

Sportpark Terweide 2

LR41-42: Archeologisch onderzoek Sportpark Terweide

Basisrapportage archeologie 19

Een goede buur?

LR46 en LR49: definitief archeologisch onderzoek naar een *vicus*, grafvelden, infrastructuur en inheemse nederzetting in de omgeving van het Romeinse *castellum* in De Meern, deelgebied 'De Woerd' (Gemeente Utrecht)

Basisrapportage archeologie 20

Boeren langs de Hogeweide

Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 21

Werken aan de weg

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek aan een verspoelde sectie van de limesweg

Basisrapportage archeologie 25

Oudennijseweg

Archeologisch onderzoek van een inheems-Romeinse nederzetting uit de eerste eeuw na Chr. en een vlasroot-complex uit de twaalfde eeuw na Chr in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 26

Vroegmiddeleeuwse bewoning langs de A2

Een nederzetting uit de zevende en achtste eeuw in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 27

Proefsleuvenonderzoek Rheyngaerde

Aanvullend Archeologisch Onderzoek naar de Romeinse limesweg

Basisrapportage archeologie 28

Een Duits vliegtuiggraf uit de eerste uren van de Tweede Wereldoorlog

Archeologische begeleiding van de berging van een Junkers 88 in Leidsche Rijn (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 29

Terug naar Themaat

Het archeologisch onderzoek LR50 en LR52 naar drie huisplaatsen aan de Thematerweg

Basisrapportage archeologie 30

LR55 Appellaantje

Een vroegmiddeleeuwse nederzetting aan de Wilhelminalaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 31

Gewei uit de geul

Onderzoek naar een bronstijdstreng en sporen uit de vroeg-Romeinse tijd aan de Burgemeester Middelweerdlaan in De Meern (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 33

Op zoek naar de weg

LR60: onderzoek naar de Romeinse limesweg in De Meern (gem. Utrecht)

Basisrapportage archeologie 34

Pottenbakkers aan de Anthoniedijk

Inventariserend onderzoek m.b.v. proefsleuven en definitief archeologisch onderzoek voorafgaand aan het nieuwbouwproject 'Hoogstraat aan de Vecht' te Utrecht

Basisrapportage archeologie 36

Middeleeuwse bewoningssporen op het binnenterrein van de Letterenbibliotheek

Definitief onderzoek aan de Wittevrouwenstraat 7-11, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 39

Romeinen op het schoolplein

Proefsleuvenonderzoek (LR 61) op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 40

De limesweg in West-Nederland

Inventarisatie, analyse en synthese van archeologisch onderzoek naar de Romeinse weg tussen Vechten en Katwijk

Basisrapportage archeologie 41

Lichte Gaard 9

Archeologisch onderzoek naar het castellum en het bischoppelijk paleis in Utrecht

Basisrapportage archeologie 43

Scherven, schepen en beschoeiingen

LR62: Archeologisch onderzoek in een fossiele rivierbedding bij het castellum van De Meern

Basisrapportage archeologie 45

Boeren en molenaars

LR 64: Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws erf aan de Strijlandweg, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 46

Plangebied Hamlaan

Middeleeuwse bewoning naast de Hamtoren te Vleuten

Basisrapportage archeologie 47

Achter het castellum

LR66: Inventariserend archeologisch onderzoek (IVO) en een waarneming ten oosten van de Hoge Woerd, Utrecht

Basisrapportage archeologie 48

Blauwkapel

Proefsleuvenonderzoek aan de Kapelweg 25/27

Basisrapportage Archeologie 50

Klokken gieten naast de kerk.

Opgraving op het Pieterskerkhof in Utrecht

Basisrapportage archeologie 52

Wacht aan het water

VLEN3-00: Archeologisch onderzoek naar sporen en vondstassemblages uit de Romeinse tijd in Vleuterweide

Basisrapportage archeologie 54

Wonen aan het Zwarte Water

Inventariserend Veldonderzoek Merelstraat aan het Zwarte Water, Gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 56

ZES IVO's in de bestaande stad

Inventariserend veldonderzoek aan de Johan Wagenaarkade, Weg naar Rhijnauwen, Rotsoord, Eykmanlaan, Groeneweg en de Kanonstraat in Utrecht

Basisrapportage archeologie 59

Rondom het castellum

LR69: Archeologische begeleiding en metaaldetectie-onderzoek bij de aanleg van de track op de Hoge Woerd in De Meern

Basisrapportage archeologie 60

LR71 Joostenlaan

Archeologische begeleiding bij slootverbredingen, de aanleg van de VINEX-watgang en wandelpaden

Basisrapportage archeologie 61

Het 'Huis Loenersloot'

NG20: Archeologische begeleiding aan de Nieuwegracht 20 in Utrecht

Basisrapportage archeologie 62

Weg, water en wilgentenen

DSL: archeologisch onderzoek naar de Romeinse limesweg, een restgeul en pre-Romeinse sporen in Hoograven, Utrecht.

Basisrapportage archeologie 66

Nieuw licht op de Marnixlaan

Een archeologisch onderzoek naar het kartuizerklooster Nieuwlicht

Basisrapportage archeologie 67

Terug naar Themaat II

Archeologisch onderzoek aan de Thematerweg te Haarzuilens, Gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 69

Zijdebalen

Proefsleuvenonderzoek Zijdebalen Utrecht. IVO-P Deelgebied 1

Basisrapportage archeologie 70

Utrecht Vredenburg

Definitief Archeologisch Onderzoek noordwesttoren en westmuur van kasteel Vredenburg

Basisrapportage archeologie 71

Utrecht-Bergstraat

Definitief Archeologisch Onderzoek Opgravingen naar de stadsmuur

Basisrapportage archeologie 72

LR67 Rijnvliet-Zuid Sportpark en Strijkviertel

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) naar bewoningssporen uit de late middeleeuwen en de Romeinse tijd

Basisrapportage archeologie 73

LR73 Rijnvliet-Noord Woningbouw

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) naar de limes in het noorden van Rijnvliet, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 74

IJzertijdbewoning en de limesweg in Kanaleneiland (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 75

Gruttersdijk 24-25

Archeologisch onderzoek in de middeleeuwse voorstad Bemurde Weerd in Utrecht

Basisrapportage archeologie 76

Riool centrum Vleuten

LR 70: Archeologische begeleiding van het vervangen van het riool in de Dorpstraat, Schoolstraat en achter het winkelcentrum aan de Hindersteinlaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 77

Park Transwijk Paviljoen

Een definitief archeologisch onderzoek naar de limesweg aan de Beneluxlaan

Basisrapportage archeologie 78

Admiraal Helfrichlaan

ADH01: Inventariserend proefsleuvenonderzoek naar de Romeinse limesweg in Utrecht

Basisrapportage archeologie 79

Ophogingen en tuinders buiten de poorten

Profielen van buitenstadse ophogingen aan de Stationsstraat te Utrecht

Basisrapportage archeologie 80

Nieuwe inzichten in een oude waterweg

Een archeologisch onderzoek naar de kademuur van de Leidschevaart

Basisrapportage archeologie 81

Utrecht Vredenburg

Vanaf de toren een duik in de slotgracht van Kasteel Vredenburg

Basisrapportage archeologie 82

Rituelen in Rijnvliet?

LR67 DO Kleiwinning: definitief archeologisch onderzoek
in deelgebied Rijnvliet, gemeente Utrecht.

Basisrapportage archeologie 88

Drift 27-31

Een archeologische begeleiding op het binnenterrein van
de Letterenbibliotheek, Utrecht

Basisrapportage archeologie 97

Baden Powellweg

Archeologische begeleiding inrichting groenstrook Baden
Powellweg in Utrecht

Colofon

Uitgave

Gemeente Utrecht, Ruimtelijk Economische Ontwikkeling
Afdeling Erfgoed © 2014

Redactie

C.A.W. den Hartog

Eindredactie

R. de Kam

Vormgeving

E. van Wieren

Datum

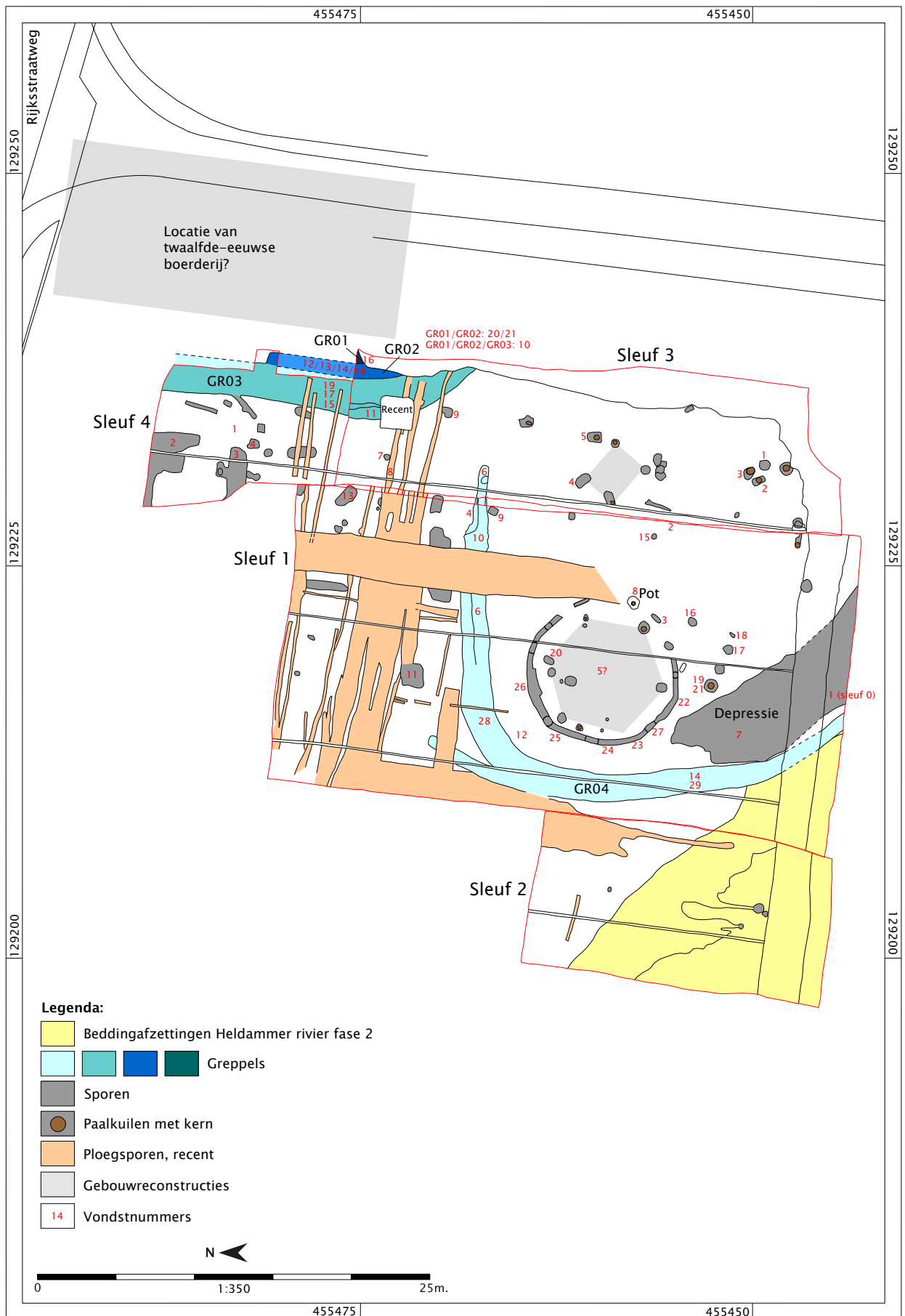
Juli 2014

Meer informatie

Afdeling Erfgoed
Gemeente Utrecht
Telefoon 030 286 3990
E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl
www.utrecht.nl/erfgoed

Vondsten en documentatie

Alle veld- en uitwerkingsdocumentatie, alsmede het geborgen vondstmateriaal van het project VTN '98-2 is in beheer van Afdeling Erfgoed van gemeente Utrecht. Het is ondergebracht in het archeologisch depot van de gemeente Utrecht, gevestigd aan de Vlampijpstraat 87b te Utrecht

Kaartbijlage: Allesporenkaart.

Meer informatie

Afdeling Erfgoed

Telefoon 030 - 286 3990

E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl

www.utrecht.nl